בס"ד

ספר

דעה ערוכה

על שו"ע יורה דעה

ונחלק לשלשה ראשים

דעה ערוכה

והוא ביאור קצר ומתומצת על דברי השולחן ערוך והרמ"א, בתוספת פסקי הלכה מדבריהם ותמצית טעמיהם.

עיוני דעה

והוא עיונים קצרים ביסודי ההלכות וטעמיהם, או במקורי הדינים, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וכן יתבאר בו עיונים קצרים בדברים השכיחים למעשה.

ציוני דעה

והוא חונה על ה'דעה ערוכה' לציין מקורי הדברים המבוארים שם בתוספת הערות קצרות במקורי הדברים או בהלכותיהם.

הלכות רבית

אביגדור אלטמן
כסלו תש"פ

אביגדור אלטמן
שח"ל 20 - 18 בני ברק
03-5665177

יוסף מאיר אלטמן
אב"ד ור"מ דקהל יראים
חוג חתם סופר
בני ברק

בעזרת השם יתברך

יום רביעי ו' כסליו תש"פ

לכבוד בני אהובי וחביבי, יושב בשבת תחכמוני באהלי תורה, לן בעומקה של הלכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, הרב ר' **אביגדור** שליט"א

כל טוב סלה!

אודה לה' בכל לבב אשר גמלנו לראותך שתול בבית ה', גריס באורייתא ודייק בה טובא, עד שעלה בידך לחבר חיבור נפלא "דעה ערוכה" על שולחן ערוך יורה דעה הלכות רבית, וקובע בו ברכה לעצמו "עיוני דעה" אשר בהם ערכת סדר המערכה של ההלכות החמורות בטוב טעם ודעת, בסידור שיטות הראשונים וגדולי האחרונים לכללותיהם ולפרטותיהם, בסדר נפלא, בהסברה ישרה ובשפה ברורה, ופלפלת בחכמה בהוספת נופך ספיר ויהלום אשר חננך השי"ת, **עד שתועלת רבה מאד בספרך החשוב הן למתחילים ללמוד הלכות רבית, דרכו אשר הוא פותח להם כפתחו של אולם, ועאכו"כ ללומדים טוש"ע ונושאי כליו, אשר אחרי עמלם, ברינה יקצרו ובא יבואו נושאי אלומותיו, אשר בחיבור זה תהיה להם קצירת העמל ונשיאת האלומות**, וגם לרבות המעיינים בהלכה אשר נקרתה לפניהם, יתבהרו העניינים לנגדם ונחת ינחתו בו, ובכן, 'בן חכם ישמח אב'.

יה"ר שתזכה להמשיך ולשבת בבית ה' עמ"ו, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, ולהוסיף עוד חיבורי טהרה בהרבה גופי תורה מתוך הרחבת הדעת וכל מילי דמיטב.

הכופל וחותם באהבה רבה

אביך אוהבך

RABBI MOSHE SHOUL KLEIN
Dayan in Beth Din of Hagaon Harav Wozner Zatzal
and Rabbi of "Or Hachayim" area Bnei Brak

משה שאול קליין
דומ"צ בביד"צ דמרן הגר"ש ואזנר זצללה"ה
ורב שכונת "אור החיים" בני ברק

ב"ה, יום ט"ו בכסלו תש"פ לפ"ק

שורות אלו יהיו לעדות ולראיה בידי האבר"ך החריף ובקי מופלג בתורה ויראה טהורה מוה"ר **אביגדור אלטמן** שליט"א ב"כ ידידי הגה"צ רבי יוסף מאיר אלטמן שליט"א רק דקהל "חוג חתם סופר" פעיה"ק בני ברק יצ"ו, אשר עמד לפני בנסיון בהלכות רבית החמורות, וענה על כל השאלות בטוב טעם ודעת ממש כאחד המופלגים, הן בידיעת התורה והן בהבנה עמוקה והן בסברא ישרה.

וכעת שגם מו"ל חיבור נאה על הל' חמורות אלו, הגם שאין עתי בידי לעבור ע"ז, ומקובלני מרבותי שאין ליתן הסכמה על ספר הלכה מבלי שיעברו עליו מרישא לסיפא בעיון ודקדוק, **מ"מ כיון שראיתי ישרות שכלו ועומק הבנתו בהלכתא רבתא הדין, חזקה עליו שיוציא מתח"י דבר נאה ומתוקן.**

ואברכהו בברכה מרובה שיזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ולירד לעומקה של הלכה, להוסיף עוד כהנה וכהנה בכל מקצועות התורה ולחבר חיבורים נאים ומועילים בעוד הלכתות לתועלת כל בית ישראל כדת של תורה, לתפארת משפחתו הרוממה, וחפץ ד' בידו יצלח.

וע"ז באעה"ח

משה שאול קליין

משה שאול קליין
ורב שכונת
אור החיים
בני - ברק
דומ"צ בביד"צ מרן הגר"ש ואזנר יצ"ל

שמואל אליעזר שטרן
חבר בד"צ דמרן הגר"ש ואזנר זצ"ל
ראש ישיבת חוג החתם סופר
רב מערב בני ברק

ב"ה

ה' כסליו תש"פ

רבת שבעה לה נפשי עונג וגם שמחה, בעת ראותי את חיבורו המפואר של מע"כ האברך המופלג והיגע בתורה רבי **אביגדור אלטמן** שליט"א, בנו חביבו של ידינ"פ הדגול והנערץ, כש"ת גאב"ד חוג חת"ס שליט"א, נקוב בשם "דעה ערוכה" ובה יבואו הלכות ריבית כללותיה ופרטותיה, ערוכים באופן נפלא, דבר דבור על אופניו, בטוב טעם ודעת.

הרהמ"ח שליט"א דייק וגמור ונחית לעומקה של הלכה בהיקף ובעיון, ועדיו לגאון ולתפארת, כהמשך למסורת בית אבותיו הגדולים, מבני הענק שהאירו את שמי היהדות בכח תורתם וצדקתם.

דיעי דאוריתא
שמואל שטרן

מנחם מנדל הכהן שפרן

ראש ישיבת נועם התורה

ואב"ד בבני ברק

בס"ד

ה' לסדר כה תאמרון לאדוני, י"ד כסלו תש"פ

ראיתי מעשי ידיו להתפאר של הרה"ג מוה"ר **אביגדור אלטמן** שליט"א, כשמו כן הוא "דעה ערוכה" ו"עיוני דעה" המקיף כל הלכות רבית מהחל ועד כלה. בדעה ערוכה ערך ההלכה היוצא מדברי הש"ך והט"ז ונו"כ החוו"ד רעק"א ופת"ש וגדולי האחרונים סביב השו"ע, בלשון אשר ירוץ בו הקורא, ובעיוני דעה העיר הערות ישרות וספיקות.

הספר ראוי לעלותו על שולחן מלכים, ויוכל לשמש מהמחפשים ההלכה בקיצור, עד תלמידי חכמים ומורי הוראה שכבר למדו ועיינו, למצוא את מבוקשם בנקל, ולהתבונן בעיוני דעה.

יה"ר שחפץ ה' בידו יצליח, ויזכה להפיץ מעינותיו ולהגדיל תורה ולהאדירה.

המברכו בברכת כהן

מנחם מנדל הכהן שפרן

במה שנסתפק בתחילת הספר סימן קנ"ט סעיף ב' בעיוני דעה ד"ה משומד, עיין יו"ד סימן ב' סעיף ה' שנחלקו בזה ראשונים, וברמ"א פסק שדינו כלהכעיס.

אליעזר דוד שפירא
רב ודומ"ץ דק"ק צאנז בבני ברק
ראש ישיבת 'תורה לשמה' בני ברק
מח"ס עלי דשא. טל דשא
עלי טהרה. הלכה למעשה

בס"ד

כסליו תש"פ

הנא נא הואלתי לדבר בכמה מילי דברכות, ושבח אני את המעשים שנעשו, מעשי ידיו להתפאר של האברך כמדרשו, מלא דעת ותבונה, נחית לעומקא דדינא, קב ונקי ממשנתו, תורתו אמונתו ובקהל חסידיו תהילתו, יראתו קודמת לחכמתו, רב נהורא ורב חביבא, חריף ובקי טובא, ה"ה הרב הגאון רבי **אביגדור אלטמן** שליט"א - בן יקיר לידידי כ"ק הגה"צ עמוד ההוראה והעבודה, רבי יוסף מאיר אלטמן שליט"א, אדמו"ר מחוג חתם סופר - אשר הקריב לפני את ספרו הנפלא, **אשר שמו נאה לו "דעה ערוכה", על שו"ע הלכות ריבית, בו סידר דבר ההלכה בגאונות נפלאה ובמעשה אומן, כתבניתו של הספר משנה ברורה,** כאשר עיקרי השיטות והחידושים העולים מהפוסקים מובאים במדור 'דעה ערוכה', והרחבת הדברים במדור 'עיוני דעה', ולמטה מחוט הסיקרא הציב ציונים בשם 'ציוני דעה'.

ובעיוני בספר זה עניתי ואמרתי עליו שירה ושבחה, בראותי דבר דבור על אופניו כשלחן הערוך ומוכן לאכול בסדר המערכה, כבנין בנוי לתלפיות שורה על גבי שורה ובנה כמה מדורים אחת קצרה ואחת ארוכה, ואסף איש טהור מלא חופניו פסקי דינים גמר חיפוש מחיפוש וקיחה מקיחה, מספרי הפוסקים הראשונים והאחרונים כטנא מלא מגדים וכוס מלא ברכה, **ואף הוסיף לצלול במים אדירים לעומק כל סוגיא סבוכה, ליישר המעקשים ולהתיר כל הספיקות אשר אין שמחה כזאת השמחה, ובוודאי יהיה הספר לתועלת ולעזר רב לכל יודעי דת והלכה,** אשרי העם שלו ככה.

הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', יברך ה' חילו ופועל ידיו ירצה, שיפוצו מעיינותיו חוצה לזכות את הרבים כאות נפשו, ויזכה לשבת בבית ה' כל ימי חייו מתוך הרחבת נחת דקדושה ובמידה גדושה, ולהתברך בכל הברכות האמורות בספר תורת משה איש האלקים, אכי"ר.

הכו"ח ביקרא דאורייתא ובהערכה רבה

אליעזר דוד שפירא
רב ודומ"ץ דק"ק צאנז בני ברק

בשקיד מרבה מהצלחה
בימיו ההיתה כשאיבתן
העצומה לתפארה כל
בית ישראל
אליעזר דוד שפירא

פנחס וינד

אב"ד לענייני רבית

פעיה"ק ירושלים ת"ו

בס"ד

ב' כסלו תש"פ

התרגשות וזכות מיוחדת היא לנו, להעיד בשורות אלו, על הספר הנפלא '**דעה ערוכה**' על הלכות ריבית, שנתחבר על ידי הרה"ג ר' **אביגדור אלטמן** שליט"א מחשובי הת"ח בעיר בני ברק, ובנו של האדמו"ר מחוג חתם סופר שליט"א.

וביודעי ומכירי קאמינא, שלמד אצלינו כמה שנים בבית ההוראה להלכות ריבית, ועשה שימוש תלמידי חכמים בעניינים אלו, והיה ניכר עליו באופן מיוחד גודל התמדתו ושקיעתו בתורה, ובמיוחד בענייני ריבית, יום ולילה לא ישבות, לרדת לעומק הדברים בכל פרט ופרט בהלכות ריבית, הן בחלק ההבנה בסוגיות ושו"ע, והן בחלק הידיעות למעשה, לנתח כל שאלה ונידון עד הלכה למעשה.

ולכן שמחה גדולה היא לנו, שהתקיים בו "נוצר תאנה יאכל פריה", ולאחר עמל רב והשקעה מרובה, זכה לראות פרי עמלו יוצא לאור עולם, לזכות את העולם בספרו הנפלא והבהיר, **ובטוחני שכל הלומדים בו יתענגו על הדברים, ויהיו לו לעזר ולאחיסמך לדעת ולהבין הלכות אלו באופן נאה ומסודר**.

וכל הלומד הלכות ריבית, יודע גודל הקושי לעבור כל סימן וסימן שיהיה ברור ומחוור כשמלה, והנושאי כלים בשו"ע לא האריכו הרבה, וצריך להוסיף הרבה עמל ויגיעה להבין כל סעיף על בוריו, **והרה"ג שליט"א ביאר כל פרט ופרט בשו"ע בביאור נפלא וערוך, ומלקט מדברי הפוסקים מה שנצרך לכל לומד, ובנוסף לזה הוסיף ביאורים בשם "עיוני דעה", לרדת לעומק הדברים בכל סעיף בשו"ע, לעומק ולרוחב, מדברי הראשונים והפוסקים, כיד ה' הטובה עליו**, ובוודאי זכות אבותיו וגודל התמדתו עמדה לו להגיע לחיבור מושלם כזה.

והנני לברכו שיזכה להמשיך ולהגות בתורת ה' ולעשות נחת רוח ליוצרינו, מתוך הרחבת הדעת, עושר ואושר, ויזכה תמיד ללמוד וללמד לשמור ולעשות, להגדיל תורה ולהאדירה בלא שום מכשול, הן במקצוע ריבית והן בשאר מקצועות התורה, ואך טוב וחסד ירדפונו כל הימים.

פנחס וינד

עמרם פריד

בני ברק

בס"ד

כ"ז חשון תש"פ

הנני בזה בשבחו של החיבור הנפלא 'דעה ערוכה' שחברו הגאון רבי **אביגדור אלטמן** שליט"א, **ובאו בו ביאורים ובירורים נפלאים ביותר, בהרחבה ובהעמקה רבה בדיני רבית החמורים, אשר המכשולות בהם מצויים,** ויש דינים רבים אשר צריך לדעת אם הם מותרים.

וכגון - ללות דולרים, שצריך שיהיה ללוה דולר אחד בשעת ההלוואה, וכמו שכתב המחבר בספרו בסימן קס"ב ס"א. וכן לשלם על מוצרי חשמל (כמקרר וכדומה) לפני קבלת הסחורה, וכן לשלם לאולם שמחות או לקייטרינג לפני האירוע, שאין הדבר פשוט להקל בזה. וכן להודות למי שפרט לו צ'ק, או להודות למי שחתם בעבורו ערבות (ערב קבלן), וכן לומר לחבירו 'אם תחתום לי ערבות, אחתום אני לך'. וכן אסור לאחר תשלום לחברת טלפון או חשמל, כיוון שמכשיל אותם בקציצת רבית, ואף אם יש להם היתר עיסקא, מכל מקום אין זה מועיל אלא לעסקים אך לא לשימוש פרטי. וצריך לדעת שיש הרבה אופנים שהיתר עיסקא לא מועיל, כיוון שצריך להקנות את העסקים לנותן העיסקא, ולא כל דבר אפשר להקנות. וכן בכל חוזה של מכירת דירה (או שכירות דירה) מצוי חששות של רבית, ולכן צריך לכתוב בכל חוזה מכירה, שבכל תשלום יקנה חלק יחסי בנכס (עיין קע"ד ס"ד).*

ושוב אחזור בשבח הספר אשר מברר ומבאר הלכות רבית ברב חכמה ותבונה בטוב טעם ודעת, וניכר בו עמלו הרב ויגיעתו העצומה שמתוך זה הגיע לכל זה, ויה"ר שיזכה לברר וללבן עוד מקצועות רבים בתורה בדרכו הנפלאה, ויפוצו מעיינותיו חוצה.

עמרם פריד

* בדוגמאות אלו שציין הרב שליט"א, ראה בעמוד שמ"ט פרטי ההלכה בהם.

ברכת אב

כבוד חתני היקר הלן בעומק של הלכה בהתמדה גדולה
הרה"ג ר' **אביגדור אלטמן** שליט"א

הנה ידוע, וגם ידעתי שמע"כ משים לילות כימים ממש על התורה, וכל שיחו ושיגו בדברי תורה, בבירור כל ההלכות החמורות על כל צדדיהם, תוך כדי חתירה מתמדת לאמיתה של תורה. וכל זאת מלבד כשרונותיו הגדולים אשר חננו בהם השי"ת, וישרותו בהבנה נכונה ויכולתו לרדת ליסודי הדברים.

ולכן גדולה שמחתי כעת בראותי פירות עמלכם - חיבור מלא וגדוש, מלא חן, שאין ספק שכל מי שיעסוק בענינים אלו של ריבית, יהיה לו חיבור זה לתועלת גדולה ולמשיב נפש ולהעלות מרגליות בידו.

ויה"ר שתזכה עוד רבות בשנים לעלות ולהתעלות, ולשמח אלוקים ואנשים בד"ת המשמחים לב מתוך נחת והרחבה גדולה וכט"ס.

מרדכי קראוס

הקדמה

תודתי זביחתי, שיחתי מנחתי. מודה אני לפניך ה' אלוקי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש, ובפרט לעת כזאת שאני זוכה בסייעתא דשמיא להוציא לאור עולם ספר **'דעה ערוכה'** על הלכות רבית, והוא פירוש וביאור דברי השו"ע, עפ"י שרשי הסוגיות ודברי הראשונים והפוסקים, ונוספו לו עיוני ובירורי הלכות בדינים אלו. אילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רינה כהמון גליו, אין אנו מספיקים להודות לך ה' אלוקינו.

ואין לי לבד מילתי, ועולתי תפילתי. כשם שזיכתני ללמוד וללבן הלכות רבית החמורים ולהעלותם על הכתב להוציאם לאור עולם, כן תעזרני ותסייעני ללמוד וללמד שאר המקצועות בשאר חלקי התורה, ולכוון בהם לאמיתה של תורה, ולא אכשל בדבר הלכה. עד הנה עזרני רחמיך ולא עזבוני חסדיך, ואל תטשני ה' אלוקינו לנצח.

מטרת חיבור זה הוא לבאר את דברי השו"ע עפ"י דברי הראשונים והפוסקים, באופן קצר וקל להבנה, ולהעיר ולבאר בתוספת בירור במקומות הנצרכים, בכדי שיוכל הלומד הלכות רבית להבין בקל את דברי הפוסקים. ועל כן פשוט שאין ללמוד מספר זה שום פרט הלכה למעשה, וגם בפירוש הדברים אינם מוכרחים בכל המקומות.

ועל כן בקשתי שטוחה לפני הלומדים והמעיינים, שבכל מקום שימצאו הערה בדברים שהתבארו, או שנמצא פוסקים שחולקים על הדברים המבוארים, שיודיעני כדי שאוכל לתקן הדברים במהדורה הבאה בס"ד. ויהי רצון שלא אכשל בדבר הלכה.

בעומדי בפתח שער הספר, הזדמנות יש בה לחקוק לזיכרון בספר את רוב רגשי הכרת הטוב לכבוד אדוני אבי מורי ורבי ה"ה **מרן אדמו"ר מחוג חתם סופר שליט"א**, ולאמי מורתי תליט"א, אשר גידלוני והדריכוני לתורה ויראת שמים, במסירות ואהבה אין קץ, ברכתי ברכת הדיוט שיזכו להמשיך בעבוה"ק בכוחות דשנים ורעננים להרבות כבוד שמים בעולם, ויזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות, מתוך הרחבת הדעת תענוג ונחת לרוב, אכי"ר.

והברכה אחת הוא, לכבוד מורי חמי הרה"ח המפו' רבי **מרדכי קראוס** שליט"א, ועמו חמותי הדגולה תחי', אשר מאז נכנסתי לביתם קיבלוני כבן, ועומדים לנו לעזר

בכל מידי דמצטריך, בגשם וברוח, בכל חפצם ומאודם, והכל במסירות נפלאה אין קץ. קצרה היריעה מלהביע עומק רגשי הכרת הטוב שרוחש לבי אליהם. ברכתי צרופה ממעמקי הלב פנימה, ימלא השי"ת כל משאלות לבם לטובה, ויזכו לראות בטוב ה' כל ימיהם ולרוות רוב נחת דקדושה בטוב ובנעימים כל הימים.

דורשין בכבוד אכסניה, ה"ה אכסניא של תורה **'מרכז התורה - רשת הכוללים דחסידי מכנובקא בעלזא'** העומד בנשיאות **כ"ק מרן אדמו"ר ממכנובקא בעלזא שליט"א**, ולעומד בראשה הרה"ג רבי **אלעזר יונה בראנדער** שליט"א, אשר עומד כמלאך ומתמסר לכל אחד ואחד ואומר לו גדל, הן בליבון ההלכות עם כל אחד ואחד באופן פרטי, והן במסירת השיעורים תמידים כסדרם, והרבה מהדברים שהתבארו בספר זה הם ממשנתו הסדורה.

בברכה הסמוכה לחברתה אודה לכל חברי ורבני הכולל שליט"א, אשר במחיצתם נתלבנו הסוגיות החמורות שבהלכות רבית, ובפרט להאברכים המופלגים הרה"צ **יצחק טווערסקי** שליט"א, הרה"ג **משה נתן נטע הברפלד** שליט"א והרה"ג **יוסף חיים גרינוולד** שליט"א אשר חלקים נכבדים מהדברים שהתבארו בחיבור התלבנו עמהם.

ברכת הודאה מיוחדת אציב להגאון המפורסם רבי **פנחס וינד** שליט"א אב"ד בית הוראה לענייני רבית, ובעמח"ס ברית פנחס, על השיעורים הבהירים בביאור היסודות וההבנות בהלכות רבית החמורים בכלל, ועל הבהירות ומהלך ורוח הדברים להבנת יסוד כל פרט ופרט בהבנה בהירה וברורה בפרט, אפילו בעניינים המורכבים ביותר. ועל בירורי ההלכה למעשה לפרטיה ופרטי פרטיה, בפרט במציאות השכיחה בזמנינו. יזכהו ה' להמשיך בהפצת והחדרת ידיעת הלכות חמורות אלו בכל תפוצות ישראל, מתוך הרחבה ונחת.

ואסמיך לזה ברכת הודאה לכל חברי ורבני הקבוצה שליט"א, ובפרט להרה"ג רבי **נפתלי גביוף** שליט"א, אשר לימדני את החלקים הסבוכים שבהלכות רבית, בסברא עמוקה וישרה, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

בהחוויית קידה כעבדא קמי מרא, אודה הודאה מיוחדת מקירות ליבי, לכבוד מורי ורבי הגאון הגדול רבי **אליעזר דוד שפירא** שליט"א, רב דק"ק צאנז בני ברק, בעמח"ס הלכה למעשה ושא"ס וראש ישיבת תורה לשמה, אשר כידוע כל תלמיד

ותלמיד חקוק וצמוד בקירות לבבו, על ההכוונה והבהירות באופן הלימוד משרשי הסוגיות עד העלאת פרטי ההלכה וההנהגה למעשה, ועל כל העידוד והחיזוק בדרכי הלימוד וההוראה, ובפרט על החיזוק הנפלא לעת עתה בהוצאת ספר זה לאור עולם.

ברכתי שגורה קדמיה, שיזכה עוד רבות בשנים להורות עם ה', דבר ה' זו הלכה, ולהעמיד לגיונות לגיונות של תלמידים לתורה והוראה למאות ולאלפים, מתוך נחת והרחבה וכל טוב.

טרם אכלה לדבר, אביע מקצת מרגשי הכרת הטוב שאני רוחש, קדם הרה"ג רבי **מנחם מנדל שמרלר** שליט"א, בעמח"ס פסקי הוראה, אשר אני זוכה ללמוד בצילו בכולל אשר בראשותו, כולל גבוה להוראה **'שלהבת התורה'** בנשיאות **כ"ק מרן אדמו"ר מספינקא שליט"א**, על ההשקעה הגדולה בלי לאות בהכוונת התלמידים לתורה והוראה, ובפרט על אשר עודדני והמרצני בהוצאת חיבור זה לאור עולם, ואף לא חסך מעצמו שום טירחא לסייע בידי בעצה ובמעש, למען יצא חיבור זה נאה ומתוקן.

ובזה אצרף ברכת תודה להרה"ח ר' **דוד לוי** שליט"א אשר משים לילות כימים להעמיד עולה של תורה, בכוננו את 'רשת הכוללים - שלהבת התורה' לשם ולתהילה, יזכהו ה' להמשיך בפעליו הברוכים מתוך נחת והרחבה, להגדיל תורה ולהאדירה.

תנו לה מפרי ידיה. בעומדי בחתימת הספר חובה לי להזכיר את זוגתי מנב"ת שתחי', אשר כל כולה מסירות לתורה ולתעודה. עיני כלפי שמיא בתפילה וברכה, שנזכה יחד להתברך בכל הברכות האמורות בתורה ובדברי נביאים, ולרוות רוב נחת דקדושה מבננו ברוך זאב נ"י, מתוך רוב שמחה ומתוך עושר וכבוד כל הימים, ומתוך נחת והרחבת הדעת.

אביגדור אלטמן

כסלו תש"פ

מבוא
להלכות רבית

כתוב בתורה (ויקרא כ"ה, ל"ה-ל"ח) **'וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך, והחזקת בו גר ותושב וחי עמך: אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלוקיך, וחי אחיך עמך: את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך: אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוקים:'** וכן ציוותה התורה בכמה פרשיות נוספים על איסור לקיחת רבית. והפליגו חז"ל בגמרא ומדרשים בחומר האיסור.

והנה, עיקר האיסור מדאורייתא הוא, שלא להלוות מעות או פירות, ולקצוץ שהלווה יוסיף למלווה רבית ממון עבור ההלוואה. אבל חז"ל הוסיפו לאסור כל שכר עבור כל המתנה שהוא, כמבואר בגמרא (ב"מ ס"ג:) **'אמר רב נחמן, כללא דריבתא; כל אגר נטר ליה אסור'.**

וכל הלכותיהם ופרטיהם מבוארים בטושו"ע בסימנים קנ"ט-קע"ז, ובכדי להקל למצוא כל הלכה בניקל, סודר כאן במבוא סדר הלכות רבית לפי עניינים, וצויין לזה מקורם בשולחן ערוך. וחולק לו' חלקים, חלק **א'** - סוגי הרביות. חלק **ב'** - רבית באישים שונים. חלק **ג'** - רביות במכר ושכירות. חלק **ד'** - רווחים ע"י עיסקא. חלק **ה'** - רבית בגוים. חלק **ו'** - השבת הרבית.

• חלק א' - סוגי הרביות •

סימנים ק"ס, קס"ב - קס"ו, קע"ב, קע"ז סעיפים י"ד - י"ח

הנה המלווה לחבירו מעות או פירות וכדומה, יש איסור ללווה להוסיף לו תוספת על ההלוואה, וישנם סוגים רבים של תוספת שהמלווה מקבל מהלווה, בחלקם יש איסור דאורייתא ובחלקם יש איסור דרבנן במדרגות שונות, ואלו הם סוגי התוספת.

רווחים צדדיים

בסימן ק"ס ובסימן קס"ו מבואר דיני סוגי הרביות הצדדיים, שאינם שייכים לעצם ההלוואה, איזה חומר איסור יש ללווה ליתנם למלווה, בקציצה או שלא בקציצה, ששווים ממון או שיש בהם רק טובת הנאה או רבית דברים, בשעה שההלוואה קיימת או קודם לה ולאחריה.

רווחים מהתייקרות מוצרי ההלוואה - הלוואת סאה בסאה

בסימן קס"ב מבואר פרטי דיני האיסור שאסרו חז"ל, להלוות מוצרים שאינם מעות, מחשש שמא יתייקרו המוצרים, ונמצא שפורע הלווה מוצרים ששווים יותר ממה שלווה, ואופני ההיתר שבהם התירו חז"ל להלוותם.

רווחים מזקיפת פרעון החוב על מוצרים - פסיקה על החוב

בסימן קס"ג סעיפים א' - ב' מבואר הדין כשרוצה הלווה לזקוף את שווי

החוב על מוצרים, כלומר, להתחייב לפרוע כך וכך מוצרים כפי מה ששווים בשעת הזקיפה, ואם יתייקרו המוצרים יפרע לו הלווה את המוצרים כפי שהתייקרו.

רווחים מהמשכון - משכנתא

בסימן קס"ד ובסימן קע"ב יבואר דיני המשכונות שנותן הלווה למלווה לבטח את החוב, ובתוך זמן זה ישנם רווחים מהמשכון, כגון אכילת הפירות המשכונות והשימוש בהם, באילו אופנים יש איסור למלווה, ומדרגות האיסור בהם, ושאר ההלכות המסתעפים והשייכים למשכנתא.

רווחים משינוי המטבעות

בסימן קס"ה יבואר הדין במי שהלווה מעות לחבירו, והוסיפו או פיחתו במשקל המטבעות, או שהתייקרו או הוזלו שווי המטבעות, או שנפסלו המטבעות ע"י המלכות, איזה מטבעות מחויב הלווה להחזיר למלווה, ואיסורי רבית השייכים בזה.

רווחים מקנסות - רבית בדרך קנס

בסימן קע"ז סעיפים י"ד - י"ח מבואר דיני רבית בדרך קנס, שלא קצץ המלווה עם הלווה על רבית, רק שקנס את הלווה, שאם יאחר בפרעון יצטרך להוסיף לו כך וכך, באילו אופנים מותר, ובאילו אופנים אסור, ומדרגות חומרתם.

• חלק ב' - רבית באישים שונים •

סימן קנ"ט סעיפים ב' - ג', סימן ק"ס סעיפים י"ג - כ"ב

הנה, עיקר האיסור ברבית מדאורייתא ובאיסורי רבית שאסרו חז"ל, הם שישראל כשר לווה מחבירו עבור עצמו, ותמורת זה נותן למלווה שלו תוספת חוץ מהקרן, בין אם הוא חוב של הלוואה, ובין אם הוא חוב של מכר וכדומה, אמנם ישנם צדדי קולא באישים מסוימים כדלהלן.

גויים

בסימן קנ"ט ס"א מבואר ההיתר להלוות לגויים וללוות מהם ברבית. ועיין עוד במבוא לקמן חלק ה', שאר דינים השייכים בהלוואות ברבית עם גויים.

משומדים וכדומה

בסימן קנ"ט ס"ב וס"ג מבואר הדין אם מותר להלוות או ללוות ברבית, לישראל שאינו שומר תורה ומצוות, ובכלל זה משומדים, כותיים, קראים ותינוק שנשבה לבין הגויים.

רבית שאינו מלווה למלווה

בסימן ק"ס סעיפים י"ג - ט"ז מבואר שלא אסרה תורה אלא רבית הבא מלווה למלווה, ועל כן מותר למלווה לקבל רבית מאחר שאינו הלווה שלו, וכן מותר ללווה לשלם שכר אמירה לאחר שיאמר למלווה שילווה לו. וכמו"כ מבואר ההגבלות שכתבו הראשונים בהיתר זה.

תלמידי חכמים

בסימן ק"ס סי"ז מבואר פרטי הקולא לתלמידי חכמים לשלם רבית, מטעם שבקיאים ויודעים איסור רבית, ומה שמוסיפים אינו שכר עבור ההמתנה.

יתומים, צורך מצווה וכדומה

בסימן ק"ס סעיפים י"ח - כ' מבואר, שהקילו חז"ל ליתן את מעות היתומים בתנאי קרוב לשכר ורחוק מהפסד שאסור בעלמא מדרבנן, וה"ה לצורך מצווה או תלמוד תורה וכדומה.

כמו"כ מבואר שם בסכ"ב הדין ללוות ברבית במקום פיקוח נפש, או לצורך קהל.

• חלק ג' - רביות במכר ושכירות •

סימנים קע"ג - קע"ז

בסימנים אלו יבואר שגם במכר ושכירות, אם יש בין המוכר ללוקח המתנה, אסרו חז"ל ליתן רווחים עבור ההמתנה כמו"כ מבואר בחלק זה השוני של שכירות מהלוואה שאין איסור בשכר השכירות שמוסיף השוכר למשכיר, ובאילו אופנים יהיה איסור בשכר זה.

מכירה ביוקר עבור המתנת המעות - טרשא

בסימן קע"ג סעיפים א' - ג' ובסעיפים י"ד וט"ו, יבואר פרטי הלכות מכירת מוצרים, באופן שהמוכר מקדים ונותן מיד את המוצר, והלוקח משלם לאחר זמן, ומוסיף על התשלום עבור מה שהמתין לו המוכר על זמן התשלום.

מכירה בזול עבור הקדמת המעות - פסיקה בהוזלה

בסימן קע"ג סעיפים ו' - י"ג ובסעיף ט"ז, פרטי הלכות מכירת מוצרים, באופן שהלוקח מקדים את התשלום, שמשלם למוכר מיד קודם אספקת המוצר, ותמורת זה מוזיל לו המוכר במחיר המקח, ונותן לו אח"כ מוצר יקר יותר.

מכירה בהקדמת מעות - פסיקה על הפירות

בסימן קע"ה מבואר פרטי האיסור שאסרו חז"ל, בכל מכירה שמקדים הלוקח את התשלום קודם קבלת המוצר, אפילו אם המוכר אינו מוזיל במחיר המוצר עבור ההקדמה, שחששו שמא יתייקר המוצר, ונמצא שהמוכר פורע יותר ללוקח עבור הקדמת התשלום, ואופני ההיתר על מכירה זו.

מכירה המתבטלת - מקח החוזר

בסימן קע"ד סעיפים א' - ג' ובסעיף ז' מבואר הדין, במכירה שהתבטלה למפרע לאחר זמן מהעת שגמרו את המקח, ונמצא שהיה המעות הלוואה ביד המוכר, והלוקח השתמש בחפץ של המוכר עבור ההלוואה שנתן לו.

הקדמת ואיחור התשלום בשכירות

בסימן קע"ו סעיפים ו' - ח' מבואר הלכות רבית השייכים בהקדמת התשלום קודם השכירות, או באיחור התשלום. אם מותר לשוכר להקדים את התשלום, ויוזיל לו המשכיר עבור זה. או להיפך, אם מותר לו לאחר את התשלום ויוסיף עבור זה.

שכר השכירות

בסימן קע"ג סעיפים א' - ד' מבואר ההיתר ליקח שכר השכירות בשונה משכר הלוואה, כמו"כ מבואר שם האופנים שבהם דומה שכר השכירות לשכר הלוואה, ואסור.

• חלק ד' - רווחים ע"י עיסקא •

סימנים קס"ז וקע"ז

בסימנים אלו יבואר הדין כשאחד נותן מעות לחבירו להתעסק ולהרוויח בהם, ויטול הנותן חלק מהרווחים, ולא שכר עבור המתנה על הוצאת המעות כמו בהלוואה.

אחריות כל העסק על המקבל - צאן ברזל

בסימן קע"ז ס"א מבואר הדין אם נותן למתעסק מעות או עסק להרוויח בהם, וכל האחריות העסק על המקבל, שדינו כאילו הלווה לו את העסק, ויש איסור ברווחים שמקבל הנותן.

חלק מהאחריות על המקבל - עיסקא

בסימן קע"ז מסעיף ב' ואילך מבואר הדין אם נותן למתעסק מעות או עסק להרוויח בהם, וחולקים הנותן והמתעסק

ברווחים ובהפסדים, ובכלל זה מבואר ג"כ דיני חו"מ שיש בכל עיסקא.

ויבואר בסימן זה ג"כ מה שסידרו הפוסקים למי שרוצה להרוויח במעותיו בדרך היתר, שיעשהו באופן של עיסקא, והוא 'היתר עיסקא'.

אחריות על חלק מזמן העסק על המקבל

בסימן קס"ז מבואר הדין אם נותן מעות למתעסק שיתעסק בו וירוויח, וחלקו את העסק לפי זמן, שחלק מהזמן יהיו הרווחים וההפסדים למתעסק, ובחלק מהזמן יהיו הרווחים וההפסדים לנותן.

אחריות כל העסק על הנותן

כאשר כל האחריות על הנותן אין שום הלוואה בין בעל המעות למתעסק, ומ"מ יש מחמירים בזה באופן מסוים משום מיחזי כרבית, ועיסקא זו מבוארת בסימן קע"ז ס"ו.

• חלק ה' - רבית בגוים •

סימן קנ"ט ס"א, סימנים קס"ח - קע"א

בסימנים אלו יתבאר הלכות רבית הנוגעים בהלוואות ברבית שנעשית בין ישראלים לגויים, או שנעשית בין ישראלים לגויים, וישנם עוד שותפים בהלוואה חוץ מהלווה והמלווה.

הלוואה ברבית מגוי או לגוי

בסימן קנ"ט ס"א מבואר ההיתר ללוות מגוי ברבית, ולהלוות להם ברבית.

הלוואה ברבית עם ממוצע, ואחד מהם גוי

בסימן קס"ח - קס"ט מבואר דין הלוואה ברבית הנעשית ע"י ג' אנשים, מלווה, לווה וממוצע, כשאחד משלשתם הוא גוי, באילו אופנים נחשב שההלוואה נעשתה בין ישראל לישראל ואסור, ובאילו אופנים נחשב שההלוואה נעשתה בין גוי לישראל ומותר. ויעויין במבוא לסימן קס"ח קס"ט, האופנים השייכים בזה.

הלוואה ברבית ע"י גוי עם ערב ישראל

בסימן ק"ע מבואר, באילו אופנים נחשב הערב כחלק מההלוואה, ויש איסור לישראל להיות ערב באופן זה על הלוואה ברבית בין גוי לישראל, ובאילו אופנים נחשב הערב רק כביטוח צדדי על החוב, ומותר לו להיות ערב באופן זה בהלוואה ברבית בין גוי לישראל.

הלוואה ברבית ע"י גוי והתגייר

בסימן קע"א מבואר הדין, בהלוואה ברבית שהיה הלווה או המלווה גוי, והתגייר קודם זמן הפרעון, אם יש איסור בלקיחת הרבית שעלה קודם או לאחר שהתגייר.

• חלק ו' - השבת הרבית •

סימן קס"א

בסימן קס"א מבואר הדין, אם עבר המלווה ולקח רבית מהלווה, בכל אחד מהאופנים האסורים המבוארים בכל הלכות רבית, באיזה אופן מחויב להחזיר את הרבית ומוציאים אותה בדיינים, ובאילו אופנים מחויב רק לצאת ידי שמים, ושאר מדרגות ההשבה.

וישנם עוד כמה דינים של השבת הרבית המפוזרים בשאר הסימנים.

תוכן הענינים

סימן קנט שמותר להלוות לעובד כוכבים ולמומר ברבית ..... **יא**

סימן קס גודל איסור הרבית ועד היכן צריך ליזהר ממנו ..... **יז**

סימן קסא דין אבק רבית ואיזו נקרא רבית דאורייתא ..... **נג**

סימן קסב שלא להלוות סאה בסאה ..... **סה**

סימן קסג דין הפוסק חיטין לחייבו כשער של עכשיו ..... **עו**

סימן קסד הממשכן שדה לא יחכירנו ..... **פב**

סימן קסה דין המלוה על המטבע והוסיפו עליו ..... **פז**

סימן קסו המלוה לחבירו לא יעשה מלאכה בעבדו ולא ידור בחצרו ..... **צא**

סימן קסז באיזה אופן מותר להלות מעות בתנאי שיתעסק בו לריוח ..... **ק**

סימן קסח-קסט כמה דיני רבית הנעשית באמצעות העובד כוכבים ..... **קד**

סימן קע שלא יוכל ישראל להיות ערב לישראל שלוה מן העובד כוכבים ברבית .... **קנב**

סימן קעא דין עובד כוכבים שהלוה ברבית ונתגייר ..... **קסג**

סימן קעב הממשכן בית או שדה על מנת שיאכל פירות ..... **קסד**

סימן קעג הרבה פרטי דיני רבית ..... **קפו**

סימן קעד דין המוכר לחבירו על מנת להחזיר ..... **ריז**

סימן קעה דין הפוסק על הפירות כפי השער ..... **רכח**

סימן קעו איזה השכרה מותרת ואיזה אסורה ..... **רלח**

סימן קעז שלא יקבל צאן ברזל מישראל וכמה דיני משא ומתן האסורים משום רבית .... **רנ**

קיצור היתר עיסקא ..... **רפט**

סימן קנט

שמותר להלוות לעובד כוכבים ולמומר ברבית ובו ג׳ סעיפים

א (מ) **דבר תורה** (א) **מותר להלוות לעובד כוכבים ברבית וחכמים**

דעה ערוכה

קנט א (א) **מותר להלוות לעובד כוכבים ברבית.** דכתיב ׳אל תקח מאתו נשך וגו׳ וחי אחיך עמך׳ (ויקרא כ״ה, ל״ו) אבל גוי שאין אתה מצווה להחיותו מותר להלוות לו ברבית[א], ועוד, דכתיב שם בתחילת הפרשה ׳וכי ימוך אחיך׳ וגו׳ (שם, ל״ה), וגוי אינו אחיך[ב]. ואסור להלוות לו בלי רבית[ג], וי״א שמצווה להלוות לו ברבית דכתיב ׳לנכרי תשיך׳ (דברים כ״ג, כ״ה)[ד]. ומ״מ אם העכו״ם גומל עמו חסד, גם הוא חייב לגמול עמו חסד ולהלוות לו שלא ברבית[ה]. וכן מותר להלוות לגר תושב ברבית, או ללוות מהם ברבית, אע״פ שאתה מצווה להחיותו[ו]. אבל עבד כנעני אסור להלוות לו ברבית, דהוא ג״כ בכלל אחיך, וגם שאתה מצווה להחיותו[ז]:

עיוני דעה

קנט א (מ) **דבר תורה מותר.** הטור כתב הטעם שמותר להלוות לגוי ברבית, משום דכתיב ׳וחי אחיך עמך׳ (ויקרא כ״ה ל״ו), וגוי אין מצוויס להחיותו. והקשו הב״ח (אות מ׳) והט״ז (סק״מ) מגר תושב שאע״פ שמצוויס להחיותו מותר להלוות לו ברבית, ובחוו״ד (סק״מ) תירץ שגר תושב אינו בכלל אחיך כלל, ועל כן מותר להלוות לו ברבית, ומש״כ הטור ההיתר בגוי משום שאין מצוויס להחיותו הוא לאו דווקא, עיי״ש. והנה, נחלקו הראשוים בטעם ההיתר שמותר להלוות ברבית למשומד, הרא״ש (סימן נ״ב) פירש הטעם משום שאין אנו מצוויס להחיותו, והרמב״ן (ע״מ: בד״ה ועוד) ביאר הטעם משום שאינו אחיך. והנה, מה שהקשו הפוסקים על דעת הטור, קשה כן גם על מש״כ הרא״ש במשומד, ומ״מ במשומד גם לדעת החוו״ד, הוי היתר הרא״ש משום שאין מצוויס להחיותו, ואין צריך לומר שהוא לאו בדווקא כמו שפירש בטור, שהרי אין קושיא מגר תושב, כיון שנתמעט מטעם שאינו אחיך. והנה, בגמרא (ס״מ:) מבואר שחיוב השבת הרבית הוא רק מצוות עשה בעלמא דכתיב ׳וחי אחיך עמך׳, אהדר ליה כי היכי דניחא בהדך, ולקמן בסימן קס״מ ס״ה ובעוד מקומות, מבואר החילוקים הנובעים מזה שחיוב ההשבה הוא רק מצוות עשה ולא כהשבת גזילה, וכאן מתחדש ביותר, שלדעת הרא״ש וכן לפשטות הטור, גם כל האיסור מתחילה בקבלת הרבית, תלוי במצוות וחי אחיך עמך, ולא רק חיוב ההשבה, ע״כ. **בגמרא** (ע:) משמע שאין צריך ללמוד היתר מהפסוק ׳לנכרי תשיך׳ (דברים כ״ג, כ״ה) להתיר ללוות ברבית מגוי. וכתב תוס׳ (שם ד״ה תשיך) ב׳ לדדים אם מותר לגוי להלוות לגוי ברבית, אם יש להם איסור בזה דהוי כמו גזל, והוזהרו בני נח על הגזל. ומבואר שם בתוס׳, שלפי הלד שבגוייס אין איסור רבית, פשוט מה שמבואר בגמרא שאין צריך לימוד להתיר ללוות ברבית מגוי, אבל לפי הלד שבגוייס יש איסור רבית, צריך לימוד שמותר ללוות מהם ברבית, שהרי מכשיל את הגוי המלווה באיסור רבית ועובר על לפני עוור, אלא שנלמד מפסוק אחר ומי״ל בשביל זה את הפסוק לנכרי תשיך (ובגרש״י (שם ד״ה לא סגיא) משמע שאין צריך כלל ילפותא להתיר ללוות ברבית מגוי). **ולפי** דברי הטור והפוסקים שהצריכו ילפותא להתיר

טעם ההיתר להלוות לגוי וללוות ממנו ברבית, ואם יש איסור רבית מגוי לגוי

ציוני דעה

קנט א א. טור. **ב.** חוו״ד (סק״א). **ג.** שו״ע הרב (סע״ה). **ד.** רמב״ם (פ״ה ה״ה), וכן הוא פשטות הספרי (דברים כ״ג, כ״א). ויש לעיין, שהרי בגמרא (ע:, ע״ה:) פירשו את הפסוק של תשיך, שהכוונה הוא על הלווה, וא״כ קרא דלנכרי תשיך היינו שמותר לישראל ׳ללוות׳ מהנכרי ולשלם לו את הנשך, ומהיכי תיתי מפסוק זה שמצווה לישראל ׳להלוות׳ לגוי ברבית. אבל הרמב״ן (ע: ד״ה מאי לאו) חולק על הרמב״ם, שפסוק זה בא ללאו הבא מכלל עשה שלא ישיך לישראל וכפשטות הגמרא (ע:). **ה.** רד״ק (תהלים ט״ו ה׳) והובא בגליון מהרש״א (סק״א). **ו.** משנה (ע:). **ז.** חוו״ד (סק״ב).

(ב) אסרוהו אם לא (ג) כדי חייו או (ד) לתלמיד חכם או (ה) ברבית דרבנן (ו) והאידנא מותר (בכל ענין) (הטור): ב (ז) (ג) משומד

עיוני דעה

להלוות לגוי ברבית, צריך לומר שסברו שיש חילוק אם הישראל לווה ברבית מגוי או שמלווה לו ברבית, ועל מה שמלווה לגוי ברבית צריך ללמוד היתר. **אמנם** דעת התוס' הנ"ל בתחילת דבריו נראה שגם להלוות לגוי ברבית אין צריך ילפותא (ממה שפירש גם להה"מ בגמרא (שם) שילפינן לנכרי תשוך, שאינו בא להתיר להלוות ברבית לגוי, רק שיש מצווה להלוות להם ברבית, או לאסור להלוות להם בחינם, ודו"ק). ונראה, שאפילו לפי הלד שכתב שבגוייס יש איסור רבית, ועל כן בענין פסוק שמותר לישראל ללוות ברבית מגוי, מ"מ היינו דווקא כשהמלווה הוא גוי ומכשיל את הגוי בגזל, אבל כשהגוי הוא הלווה לא בענין פסוק לדעת התוס', שהרי באיסור גזל אין הנגזל עובר, וא"כ אין הישראל מכשילו בגזל, ולא דמי להלוואה ברבית בישראל שאף הלווה עובר כדלקמן ריש סימן ק"ס.

ב (ג) **משומד.** הנה, משומד להכעיס היינו דשניק היתרא ועביד איסורא, ויש לעיין אם הכוונה בזה, כגון שיש לפניו בשר ובשר נבילה ובומר דווקא בנבילה להכעיס, אבל באופן שאין לו

גדר משומד להכעיס ומשומד לתיאבון

דעה ערוכה

(ב) **אסרוהו.** כדי שלא ילמד ממעשיו[ח]. ולכן מותר ללוות מהם ברבית, שאדרבא הלווה בורח מהמלווה שלו ולא ילמד ממעשיו[ט]. אבל על שאר משא ומתן עם הגוים לא גזרו חז"ל, שבשאר משא ומתן עוסק גם עם הישראל ולא חיישינן שילמד טפי מהגוי, משא"כ ברבית שנעשה רק עם הגוי: (ג) **כדי חייו.** שבשביל שיהיה לו כדי חייו התירו חז"ל[יא]: (ד) **לתלמיד חכם.** שכיוון שהוא ת"ח לא ילמד ממעשיו[יב], וע"כ מותר לת"ח להלוות לגוי ברבית אפילו יותר מכדי חייו[יג]: (ה) **ברבית דרבנן.** שברבית דרבנן איכא גם צד הפסד ולא יהא אדוק כ"כ אחר הגוי[יד]. ועוד, שרבית דרבנן דינו כשאר משא ומתן שנתבאר לעיל שיכול להתעסק בו גם עם ישראל, שהתירו רבית דרבנן לפעמים אף לישראל, כגון לצורך מצווה כדלקמן בסימן ק"ס סי"ח[טו]. ועוד, דהוי גזירה לגזירה[טז]: (ו) **והאידנא מותר בכל ענין.** לכל אדם בכל מיני רבית[יז]. והטעם, שאנו שרויים בין האומות וא"א להשתכר בשום משא ומתן בלי הגויים, וכבר אין ענין לאסור הרבית יותר משאר משא ומתן, וכיוון שעל שאר משא ומתן לא גזרו[יח], גם הרבית מותר[יט]. ואע"פ שאין כח לבטל תקנת חכמים, מ"מ הכא גזרו חז"ל רק אם שייך טעם האיסור, שהרי לא גזרו לתלמיד חכם, ולכן בזמנינו שלא שייך טעם האיסור מותר[כ]:

ב (ז) **משומד.** כגון שכפר בעיקר[כא] ויצא מן הכלל[כב], ופרק ממנו עול תורה ומצוות[כג]. וה"ה אם לא פרק ממנו עול תורה ומצוות רק שהוא משומד לדבר אחד להכעיס, שדינו ג"כ כמו

ציוני דעה

ח. גמרא (ע"א.). ט. רמב"ם (שם ה"ב). י. ט"ז (סק"ב). יא. רש"י (שם ד"ה בכדי). יב. גמרא (שם). יג. רמב"ם (שם). יד. פרישה (סק"ג). טו. חדרי דעה. טז. ספר התרומות, הובא בביאוה"ג (סק"א). ויש לעיין, שהרי אינו גזירה שמא יבוא לידי רבית דאורייתא, דאיכא למימר דרבית דרבנן הוי גזירה לגזירה, אלא הוא גזירה שמא ילמד ממעשיו, ומאי נפק"מ בזה בין רבית דאורייתא או דרבנן או אפילו משא ומתן של היתר גמור ששייך בו הגזירה. יז. ש"ך (סק"ב). יח. ט"ז (שם). ומשמע קצת מדבריו שאילו היו חז"ל בזמנינו היו אוסרים כל המשא ומתן עם הגויים, אלא שאנו אין לנו כח לאסרו, ולכן מותר אף רבית שאין טעם לאסרו יותר משאר משא ומתן. ואפשר שכוונתו להיפך שגם חז"ל לא היו גוזרים על כל המשא ומתן, שלא היו גוזרים כ"כ, וע"כ בזמנינו שכל המשא ומתן שווה מותר גם ברבית. יט. תוס' (ע: ד"ה תשיך) ושאר ראשונים. וכתבו שם עוד טעמים להיתר. כ. חדרי דעה. ובזמנינו ממש בא"י וכדומה שאפשר להשתכר גם בלי הגויים, יש להסתפק אם יש איסור להלוות לגוי ברבית קצוצה. כא. טור. כב. ראשונים הובאו בבית יוסף. כג. כן משמע, ולאו דווקא שנשתמד לדת אחרת.

(ח) מותר להלוותו ברבית (ט) ואסור ללוות ממנו ברבית: הגה:

דעה ערוכה

משומד[כד], אלא נקט מילתא פסיקתא, שמשומד שכפר בעיקר הרי הוא משומד להכעיס, ואע"פ דלא שביק היתרא ועביד איסורא, אין לך להכעיס גדול מזה[כה]: (ח) **מותר להלוותו ברבית.** דכתיב בקרא דרבית 'וחי אחיך עמך', ומשומד אין מצווים להחיותו[כו], ולפי"ז ה"ה במסור שאין מצווים להחיותו, שמותר להלוות לו ברבית[כז]. וי"א הטעם שמותר להלוות למשומד ברבית, משום שאינו בכלל 'אחיך'[כח], ולכן אין מצווים להחיותו[כט], ולפי"ז אסור להלוות ברבית למסור, שאף הוא בכלל אחיך, אלא שמורידים אותו מדין רודף[ל]. ואע"ג שבכל רבית יש איסור גם ללווה כמבואר לקמן סימן ק"ס ס"א דכתיב לא תשיך, אעפ"כ אין המלווה למשומד ברבית עובר על לפני עוור, שמה שהזהירה התורה על הלווה הוא רק במקום שיש איסור למלווה, והזהירה אותו התורה מפני רגילות החטא[לא], וכיוון שאין איסור למלווה להלוות למשומד ברבית, אין איסור גם על הלווה המשומד, שהרי לא ציוותה התורה ללווה 'לא תלווה' רק 'לא תשיך', שלא יגרום למלווה לנשכו[לב]. ויש מחמירים במשומד לדבר אחד שאסור להלוות לו ברבית, שהיתר לאבד ממון המשומד הוא דווקא אם יצא מהכלל ונטמע בין הגויים, אבל משומד לדבר אחד אסור לאבד ממונו דילמא נפיק מיניה זרעא מעליא[לג], ודעת המחבר משמע להקל בזה כמו שהכריע בבית יוסף. אבל משומד לתיאבון דלא שביק היתרא ואכיל איסורא, אסור להלוות לו ברבית[לד], כיוון שמצווים להחיותו[לה], ואפילו במשומד לכל התורה אם אינו להכעיס כגון ע"י אונס ג"כ אסור להלוות לו ברבית[לו], ואם אח"כ כשפסק האונס לא שב ונשאר משומד, דינו כמשומד להכעיס[לז]: (ט) **ואסור וכו'.** שמשומד אע"פ שחטא ישראל הוא, וכשמלווה ברבית עובר על איסור רבית[לח], והלווה ממנו עובר על 'לפני עור'[לט], ועל 'לאחיך

עיוני דעה

מילוק בזאיזה בשר יבחר לא מיקרי להכעיס. או שכל שאינו בוחר בבשר הכשר דווקא, מיקרי להכעיס, שהרי אין לו שום תיאבון לעבור איסור דווקא*. **עוד יש** לעיין לדינא בדין נוער הנוסר, שלפעמים פורקים עול תורה ומצוות לשבור מוסכמות רח"ל וכדומה, אם יש להם דין מומר לתיאבון גם היכא דשבקי היתרא ועביד איסורא, שהרי אין מטרתם להכעיס ח"ו, רק כמו תאווה ותיאבון להוריד מהם כל עול וכדומה. וכאן משמע בבית יוסף ודרכי משה, שמילתא פסיקתא הוא שמומר לכל התורה, הינו מומר להכעיס אא"כ הוא אונס, ולפי זה דינם כמומר להכעיס. **ולדינא** בוודאי אסור להלוות להם ברבית, שהרי הרמ"א מחמיר אפילו בכל מומר להכעיס, (אלא שיש לעיין בדינם לענין המובא בפת"ש (סק"ד), שאע"פ שהמחמיר הרמ"א שלא להלוות להם ברבית,

שאסור להלוות ברבית למסור, דילמא נפיק מיניה זרעא מעליא. ועיין בעיוני דעה לקמן סימן ק"ס ס"ה ד"ה מועלת מחילה. **לד.** בית יוסף. **לה.** החוו"ד (סק"ג) הקשה מהלכות צדקה (חו"מ סימן רס"ו) שאין מצווים להחיותו, ועיין בגליון מהרש"א (סק"ה). **לו.** דרכי משה (אות ב'), וכ"מ בבית יוסף. ואפשר דלאו דווקא אונס מיתה, אלא כל שכפר בשביל אונס ואפילו אונס ממון, אע"פ שהיה מצווה למסור ממונו, לא מיקרי להכעיס שהרי אינו בכלל דשביק היתרא ועביד איסורא. **לז.** דרכי משה (שם). **לח.** נמוקי יוסף (ע"א: ד"ה עוד) ושאר ראשונים. **לט.** טור.

ציוני דעה

כד. הכרעת הבית יוסף. **כה.** בית יוסף בדברי הראשונים הנ"ל. **כו.** טור. וכן מוכח בש"ך (סק"ו) ורעק"א (סק"א). **כז.** רעק"א (שם). **כח.** רמב"ן (ע"א: ד"ה ועוד), וכן כתבו הב"ח (אות ב') וביאוה"ג (סק"ד). **כט.** שגם להרמב"ן שקולת משומד הוא משום שאינו בכלל אחיך, ג"כ אזלינן עם הטעם שלכך אין אנו מצווים להחיותו, ב"ח וביאוה"ג הנ"ל. **ל.** רעק"א (שם). **לא.** פרישה (סק"ו). **לב.** נמוק"י הובא בדרכי משה (אות ג'), ובבעה"ת הובא בט"ז (סק"ג) ועוד. והוזכר סברא זו בתוס' (ע. ד"ה מעות). **לג.** ב"ח (אות ב'). ולפי"ז ה"ה לכאורה

---

* עוד בחקירה זו ראה בהסכמת הגאון רבי **מנחם מענדל הכהן שפרן** שליט"א בראש הספר.

(ג) **ויש מחמירין אף** (י) **במומר** (יא) **להלוותו** (המרדכי והגהות מיימוני בשם רא"י ה ורש"י וסמ"ג ובמהרי"ל) (יב) **וטוב להחמיר אם אפשר להשמט ממנו:** **ג** (יג) (ד) **כותיים יש**

עיוני דעה

מ"מ אסור להלוות להם שלא ברבית, ואם דינם כמומר להכעיס אסור להלוות להם שלא ברבית). ובדין חילוייס בזמנינו עיין בעיוני דעה לקמן בס"ג ד"ה הקראים.

(ג) **ויש מחמירין.** יש לעיין בסברת המחמירים אם עובר המלווה על איסור הלוואה ברבית, או רק על לפני עוור. דהנה, אפשר ללמוד בדעת המחמירים שלא סברו כלל מהילפותא שכיוון שאין מצוויס להחיותו מותר להלוותו ברבית, או מהילפותא שיצא מכלל אחיך, ועל כן סוברים שיש איסור להלוותו ברבית כמו לכל איש ישראל, וכ"מ בתפארת צבי שהובא בפת"ש (סק"ג). או שסברו מהילפותות הנ"ל, ואעפ"כ אסרו מטעם שלא תלו איסור הלוואה באיסור המלווה, לומר שבמקום שאין למלווה איסור רבית, אין איסור גם על הלוואה, אלא בכל אופן יש איסור על הלוואה גם אם אין המלווה עובר, ועל כן אסור להלוות למשומד משום לפני עוור, שמכשיל את המשומד בלא תשיך. ונפק"מ בזה לענין אם יש אחר שג"כ רוצה להלוות למשומד ברבית אם לא ילווה הוא, שנחלקו בזה הפוסקים אם יש איסור לפני עוור בכה"ג והובאו לקמן סימן ק"ס סק"ז. אמנם עיי"ש שבכל אופן יש איסור עכ"פ משום מסייע לעוברי עבירה. ועוד נפק"מ בזה, באופן שאין למלווה איסור רבית, כגון שיש לו פיקוח נפש להלוות ברבית וכדומה, אם הישראל הלוה עובר שאם טעם המחמירים הוא שגם במקום שאין המלווה עובר, מ"מ הלוה עובר על איסור רבית, והרמ"א חושש לסברתם, א"כ אין היתר ללוות הנ"ל ללוות ברבית, משא"כ אם טעם המחמירים הוא משום לפני עוור, א"כ אפשר שגם הרמ"א מודה, שבמקום שאין איסור למלווה אין איסור גם ללוה. והנה, הב"ח (אות ד') הביא מתשובת רש"י הטעם שיש להחמיר במשומד הוא משום 'דלא נפיק מכלל אחוה, ועל כן עובר משום לפני עוור'. ויש לעיין בדבריו, שמשמע שרש"י סבר בדעת המקילים שההיתר הוא משום שאינו בכלל אחיך, והוא החמיר משום שסובר שלא יצא מכלל אחווה, וא"כ מדוע מסיים שעובר רק משום לפני עוור, והא כיוון שהוא בכלל אחיך יש למלווה גם איסור רבית.

אם לדעת המחמירים להלוות ברבית למשומד יש איסור רבית או רק איסור משום לפני עוור

ג (ד) **כותיים.** יש לעיין לדעת המחבר שלא עשאום כעכו"ם גמורים, מאי שנא דין כותיים מדין קראים, והרי שניהם הם במדריגה שווה, שגם הכותיים הם כתיוק שנשבה, שנתחנכו כך על אמונתם כמו הקראים. ואע"פ שבירושלמי (עבודה זרה פ"ה ה"ד) מבואר שמותר להלוות לכותיים ברבית, ומזה למדו

ביאור טעם הקולא בכותיים יותר מקראים

דעה ערוכה

לא תשיך'[מ]. ולהי"א דלעיל שאין המשומד בכלל 'אחיך', אינו עובר על 'לאחיך לא תשיך', רק על 'לפני עור'[מא]: (י) **במומר.** היינו משומד: (יא) **להלוותו.** דסבירא להו דלא נפיק מכלל אחווה, ואם ילווה לו עובר משום לפני עוור[מב], ועיין בעיוני דעה. ומ"מ גם לשיטתם, אם עבר והלווה לו ברבית קצוצה, אין הרבית יוצאה בדיינים, שחיוב השבת רבית נלמד מקרא דוחי אחיך כדלקמן סימן קס"א ס"ה, ומשומד אין אתה מצווה להחיותו. ואם הלווה לישראל ברבית ונשתמד צ"ע[מג]: (יב) **וטוב להחמיר וכו'.** וכ"ש במשומד לדבר אחד שטוב להחמיר לא להלוותו ברבית, שהרי גם בדעת המחבר יש מחמירים כנ"ל[מד], ומ"מ אם אינו יכול להשמט ממנו מלהלוותו, ילוונו ברבית, אבל אסור להלוות לו הלוואה בלי רבית[מה]:

ג (יג) **כותיים.** הם אומה שנתגיירה, ונחלקו בגמרא אם הם גרי אמת או גרי אריות, והכא נקטינן דגרי אמת הם[מו], ואח"כ קלקלו מעשיהם[מז], וגזרו עליהם שיהיו כעובדי כוכבים גמורים[מח]:

ציוני דעה

מ. ט"ז (סק"ג) וש"ך (סק"ג), אמנם הטור השמיט זה, ועיין בט"ז (שם) שישבו. מא. רעק"א (שם). מב. ב"ח (שם). מג. פת"ש (סק"ג). ועיין בחוו"ד (סימן קס"א סק"ה). מד. ש"ך (סק"ד). מה. פת"ש (סק"ד). **ג** מו. ביאוה"ג (סק"ד). מז. ירושלמי (ע"ז פ"ה ה"ד). מח. הובא בש"ך (סק"ה).

להם דין (יד) **משומד לעבודת כוכבים.** (טו) (ה) **הקראים** (טז) **אין להם דין מומרים ואסור להלוותם ברבית ואין צריך לומר** (יז) **שאסור ללוות מהם**

דעה ערוכה

(יד) **דין משומד.** ומותר להלוותם ברבית, אבל אסור ללוות מהם ברבית, ולהרמ"א אסור אפילו להלוותם ברבית כדלעיל ס"ב[מט]. ואע"פ שגזרו עליהם להיות כעכו"ם גמורים, מ"מ אין כח ביד חז"ל להפקיע את הכותים מהמצוות, וא"כ הלווה מהם מכשילם באיסור רבית ועובר על לפני עוור[נ]. ועוד, שאין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה, ואינם יכולים להתיר ללוות מהם ברבית[נא]. ויש חולקים על המחבר וסוברים, שאחר שגזרו על הכותיים נעשו כעכו"ם גמורים, ומותר אף ללוות מהם ברבית כמו עכו"ם גמורים לעיל בס"א[נב]: (טו) **הקראים.** היינו כת שמאמינים רק במקרא שהוא תורה שבכתב, וכופרים בתורה שבע"פ: (טז) **אין להם דין מומרים.** דכיוון שנתחנכו כך הרי הם כתינוק שנשבה לבין הגוים, ומבואר ברמ"א לקמן שאסור אפילו להלוותם ברבית, אע"ג דלא דמי לגמרי לתינוק שנשבה לבין הגויים, שהרי הם יודעים ומכירים בתורת ישראל[נג]. ויש חולקים שיש לקראים דין אפיקורסים והם בכלל המורידים, ולכך מותר להלוותם ברבית[נד], ולא דמי לתינוק שנשבה שאינו יודע מתורת ישראל כלום[נה]: (יז) **שאסור ללוות מהם ברבית.** ואפילו להמקילים לעיל שמותר להלוותם ברבית,

עיוני דעה

הראשונים ההיתר להלוות למשומד ברבית, אינו קשה מזה לדין הקראים שאסור להלוות להם ברבית, שאפשר שהירושלמי איירי בדור הראשונים שנתקלקלו הכותיים, כמבואר שם אתם קלקלתם מעשיכם, ועל כן יש להם שפיר דין משומד, אבל הדורות שאח"כ הוי לכאורה כמו קראים. **ואפשר** שדעת המחבר שכשגזרו עליהם ועשאום כעכו"ם, ביטלו מהם החיוב להחיותם, וע"כ אע"פ שאין דינם כעכו"ם גמורים שיהא מותר ללוות מהם ברבית, מ"מ כיון שאין מצווים להחיותם, מותר להלוותם ברבית, ויש לעיין בזה.

אם מותר להלוות או ללוות ברבית מחילונים בזמנינו

(ה) **הקראים.** יש לעיין בדין החילונים בזמנינו אם מותר ללוות מהם או להלוות להם ברבית. והנה, ללוות מהם ברבית בוודאי אסור, וגם לדעת הש"ך (סק"ה) שמקיל בכותיים גם ללוות מהם ברבית, שאין לדמותם לכותיים, שהוא דין מחודש שם שגזרו עליהם עשאום כעכו"ם. אבל לענין להלוות להם יש לעיין אם דינם כמשומד שנתלקו בזה המחבר והרמ"א בס"ב, או שיש להחמיר ולהשיבם כמו תינוק שנשבה לבין הגויים. **ובפשטות** היה נראה שדינם כמו הקראים שהרי הם יודעים בתורת ישראל, וא"כ תלוי במחלוקת המחבר והש"ך, שלדעת המחבר דינם כמו תינוק שנשבה שהתחנכו על כך, ולדעת הש"ך דינם כמשומד ומותר להלוותם ברבית. **אמנם** יש לעיין בכמה לדיים בזה, שאפשר שגם המחבר מודה בהרבה חילונים בזמנינו שלומדים התנ"ך ומאמינים שזה תורתנו, ואעפ"כ עוברים על המצוות בשאט נפש. **ומצד** שני אפשר שיש להחמיר גם לדעת הש"ך, שכל מה שאין הקראים נחשבים לתינוק שנשבה לדעת הש"ך, הוא משום שיש עליהם תביעה לחזור לתוך הכלל ולשמור את התורה, כיון שהם יודעים בתורת ישראל, אבל כהיום שהחילונים הם הרוב רח"ל, ואדרבא משמיצים שם את שומרי התורה, א"כ אפשר שהם שוגגים במה שאין חוזרים בתשובה ודינם כתינוק שנשבה, ולכאורה תלוי ג"כ בכל אחד מהם לפי עניינו. **ומ"מ** לדינא פשוט שאסור להלוות להם ברבית, שהרי אפילו במשומד

ציוני דעה

מט. ש"ך (שם) בדעת השו"ע. **נ.** פת"ש (סק"ה). ואפילו להכשיל עכו"ם אסור משום לפני עוור, כדאיתא בגמרא (פסחים כ"ב:) בדין איסור אבר מן החי. **נא.** חוו"ד (סק"ד). **נב.** ש"ך (שם). אבל קודם שגזרו עליהם להיות כעכו"ם, נראה שהיה דינם כמשומדים, ולכן שפיר למדו הראשונים דין משומד מכותיים. **נג.** עיין בבית יוסף. **נד.** ש"ך (סק"ו). **נה.** כ"נ.

ברבית: הגה: ועיין לעיל סימן קנ"ז וקכ"ד (יח) דין אנוסין. (ו) תינוק שנשבה לבין העובדי כוכבים ואינו יודע מתורת ישראל כלל (יט) דינו כקראים ואסור להלוות לו ברבית (כך משמע מב"י לדעת הרמב"ם). ולכן (כ) מומרת לעבודת כוכבים שיש לה בן מן העובד כוכבים שהבן הרי הוא כמוה ונקרא מומר אסור להלוות לו ברבית (מרדכי פ' החולן) (כא) דהוי כתינוק שנשבה לבין העובדי כוכבים:

עיוני דעה

גמור החמיר הרמ"א לעיל בס"ב, אלא שיש לעיין בהג"ל בחופן שאינו יכול להשמט ממנו, אם מותר להלוות לו בלי רבית, שבכה"ג מבואר בפת"ש (סק"ד) שילווה ברבית דווקא. ופשוט לכאורה שתינוק שנשבה לבין הגויים ממש שמותר להלוות לו בלי רבית, ואפשר שיש אפילו מצווה להלוות לו כמו בכל איש ישראל, שהרי הוא כישראל שעובר בשוגג.

אופני מדרגות תינוק שנשבה ודיניהם לענין רבית

(ו) **תינוק שנשבה.** הנה בדברי הפוסקים כאן נראה שישנם ד' מדרגות באופני תינוק שנשבה, **א'** - תינוק שנשבה לבין הגויים ואינו יודע מתורת ישראל כלל, והוא שוגג גמור ואסור לכו"ע להלוות לו ברבית. **ב'** - הקראים, שהתחנכו על אמונתם ואינו עומד בין ישראל, רק שיודע מתורת ישראל, ובזה נחלקו המחבר והש"ך אם דינם כמשומד. **ג'** - בן המשומדת, שרק נתחנך כך בביתו, אבל הוא עומד בין הישראל. **ד'** - בן ישראלית כשרה מעכו"ם, ודינו מבואר בספר ערך לחם (ס"ג) שאין לו דין תינוק שנשבה. והנה, הרמב"ם (כן הביא הבית יוסף בשמו בפירוש המשניות בפ"ק דחולין, ויעויין בחידושי הגהות (סק"א) על הבית יוסף ובש"ך (סק"ו) ובשאר פוסקים) החמיר בקראים, משום שסובר שדינם כתינוק שנשבה. והמרדכי (יבמות פ"ד אות ל"ט) החמיר אפילו בבן המשומדת, ובדרכי משה (אות ב') מסיק שמשמע טעמו, שהחשיב אפילו את בן המשומדת כתינוק שנשבה. אבל הגמוק"י (ע"ב. בד"ה ואי"ת) כתב בבן המשומדת שאין לו דין תינוק שנשבה. והנה, הבית יוסף כתב שאפשר שהגמוק"י חולק גם בקראים על הרמב"ם, אלא שהסיק דלא שבקינן את דברי הרמב"ם המפורשים, ועל כן אוסר להלוות לקראים ברבית. ובדרכי משה (שם) הרחיב פסק זה שגם בבן המשומדת נקטינן כהרמב"ם, ול"ע דמהיכי תיתי שהרמב"ם סובר שאפילו בן המשומדת יש לו

דעה ערוכה

מ"מ אסור ללוות מהם, שאפילו מומרים אלף דור יש להם דין ישראל[נו]. ואע"ג שבכותים יש מקילים גם ללוות מהם, היינו דווקא בכותיים שגזרו עליהם ועשאום כעכו"ם, אבל הכא אין לנו כח לעשותם כעכו"ם גמורים[נז]: (יח) **דין אנוסים.** ועיין לעיל בס"ב מה שנתבאר כאן בבית יוסף וד"מ בזה. ופשוט שאנוס באופן שעפ"י דין תורה מותר לעבור איסור תורה, בוודאי דינו כישראל גמור: (יט) **דינו כקראים וכו'.** דהוי שוגג, וכ"ש ממומר לתיאבון שאסור אפילו להלוותו ברבית[נח]. ואדרבה, עדיף מקראים שלא ידע כלל בתורת ישראל: (כ) **מומרת וכו'.** אבל מומר שנשא גויה הוי הוולד גוי גמור ומותר אפילו ללוות ממנו ברבית וכנ"ל בס"א[נט], ואם יש ספק אם הוא נולד מגויה או ממומרת, מותר להלוות לו ברבית[ס]: (כא) **דהוי כתינוק שנשבה.** שהרי נתחנך כך והוי כשוגג. ויש חולקים שדינו כמומר ומותר להלוותו ברבית כיוון שעומד בין ישראל[סא]. וכן לדעת המקילים לעיל בקראים שמותר להלוותם ברבית, כ"ש הכא שעומד בין הישראל שמותר להלוותו ברבית[סב]. אבל בן ישראלית כשרה הבא מן הגוי, י"א שגם לדעת הרמ"א מותר להלוות לו ברבית שהיה לו לילך אחר אמו[סג]:

ציוני דעה

נו. חוו"ד (סק"ה). **נז.** כ"מ. **נח.** ביאוה"ג (סק"ו). **נט.** ש"ך (סק"ז). **ס.** רדב"ז הובא בפת"ש (סק"ז), שצירף דעת הפוסקים שאין דינו כתינוק שנשבה, והוי ספק ספיקא. **סא.** נמוקי יוסף (שם ד"ה וא"ת). **סב.** ש"ך (סק"ח), ועיין בעיוני דעה ד"ה תינוק שנשבה. **סג.** ערך לחם (ס"ג).

סימן קס

גודל איסור הרבית ועד היכן צריך ליזהר ממנו ובו כ"ג סעיפים

א (א) **צריך ליזהר ברבית** (ב) **וכמה לאוין נאמרו בו ואפילו**

דעה ערוכה

קס א (א) **צריך להזהר.** וצריך להיזהר בה מאוד מאוד[א], לפי שכל הנאה קטנה מהלווה למלווה אסורה[ב], כמו שיתבאר בסימן זה ולקמן בסימן קס"ו ועוד: (ב) **וכמה לאוין.** ואלו הם, **א)** 'את כספך לא תתן לו בנשך' (ויקרא כ"ה, ל"ז), ועובר עליו המלווה בשעת ההלוואה[ג], כשנותן את כספו להרוויח נשך. **ב)** 'ובמרבית לא תתן אכלך' (שם), ועובר עליו המלווה כנ"ל[ד]. **ג)** 'אל תקח מאתו נשך ותרבית' (שם, ל"ו), ועובר עליו המלווה בשעת פרעון[ה], כשמקבל את הנשך ותרבית. **ד)** 'לא תשימון עליו נשך' (שמות כ"ב, כ"ד), ועוברים עליו כל משימי הרבית בשעת פיסוק הרבית[ו], והם המלווה והעדים, הערב והסופר[ז], ואפילו אם היה המלווה מלווהו גם בלי העדים, עוברים ג"כ[ח]. **ה)** 'לא תשיך לאחיך' (דברים כ"ג, כ), ועובר עליו הלווה[ט], דלא תשיך פירושו, שלא יתן הלווה למלווה את הנשיכה שנשכו, וספק אם עובר עליו בשעת הלוואה או פרעון[י]. **ו)** 'ולאחיך לא תשיך' (שם, כ"א), ועובר עליו הלווה כנ"ל[יא]. **ז)** 'לנכרי תשיך' (שם), ומשמע אבל לישראל לא תשיך, והרי זה לאו הבא מכלל עשה, שלא יתן הלווה נשך למלווה[יב]. **ח)** 'לא תהיה לו כנושה' (שמות שם), והוא איסור למלווה, שלא ידחוק את הלווה לפרוע יותר מסכום הלוואתו[יג], שכן דרך הנושים לתבוע רבית[יד], אמנם אם הלווה עשיר אין המלווה עובר על איסור זה[טו]. **ט)** 'לפני עוור לא תתן מכשול' (ויקרא י"ט, י"ד), ועוברים עליו המלווה והלווה, הערב, העדים והסופר, וכן כל המתעסקים בהלוואה זו כגון הסרסור ושאר המתעסקים[טז], ועיין לקמן בדברי הרמ"א עוד מאיסור זה. ואם היה מלווהו גם בלי עדים, כגון שמאמין ללווה, אין העדים עוברים משום לפני עוור[יז]. אפילו אם היתה ההלוואה ממין אחד והרבית ממין אחר, ג"כ אסור מה"ת[יח]. וכן אסור מה"ת אפילו אם לא קצץ על הרבית בשעת ההלוואה, רק בשעת הרווחת הזמן[יט]. אם

עיוני דעה

דין תינוק שנשבה, הרי אפשר שמודה בזה להגמוק"י, שכיוון שעומד בין ישראל ואינו מקיים המצוות מותר להלוות לו רבית, דלא איירי הרמב"ם רק מקראים שאינם עומדים בין ישראל כלל. ולדעת הש"ך שהסיק שבקראים ג"כ אין דינו כתינוק שנשבה, א"כ כ"ש בבן המשומדת שעומד בין ישראל, ואע"פ שלא כתב בפירוש שבן המשומדת הוא כ"ש מהקראים, וכתב רק שאסור להלוות לו כמו בקראים, כ"נ כוונת דבריו.

ציוני דעה

קס א א. טור. **ב.** ב"ח (אות ב'). **ג.** רש"י (ע"ה: בד"ה מלוה). **ד.** במשנה (ע"ה:) לא הוזכר לאו זה, אבל בריש פירקין (ס:) מבואר כן, וכ"כ הרמב"ם (פ"ד ה"א). ומה שלא הזכירו במשנה לכאורה, כיוון שנכתב בפסוק אחד עם לאו ד'את כספך לא תתן בנשך', וכוונת המשנה לאיסור המבואר בפסוק זה. **ה.** רש"י (שם). **ו.** רש"י (שם). **ז.** שיטת חכמים במשנה (שם), וכמבואר ברמב"ם (פ"ד ה"ב) שעובר משום 'לא תשימון'. **ח.** כ"מ בתוס' (שם בד"ה ערב). **ט.** גמרא (ע"ה:). **י.** רעק"א (סק"א). **יא.** גמרא (שם). אבל הרמב"ם (שם) והרא"ש (סימן פ') הזכירו רק הלאו דלא תשיך לאחיך, ואפשר שכוונתם לב' האיסורים דלא תשיך. **יב.** רמב"ן (ע: ד"ה מאי לאו). **יג.** רש"י (שם). **יד.** מגיד משנה (על הרמב"ם שם). **טו.** ב"ח (שם). **טז.** רמב"ם (שם). **יז.** תוס' (שם). **יח.** טור (סימן קס"א). ואם היתה הלוואה ממין אחד, והתנו שיהא פרעון הקרן ממין אחר, עיין בעיוני דעה לקמן סימן קס"ב ס"ה בד"ה סאה חיטים, מחלוקת הפוסקים בזה. **יט.** הכרעת הפוסקים כשיטת רש"י (עיין לקמן סימן קס"ו ס"ב).

(ג) **הלוה הנותנו והערב והעדים** (ד) **עוברים**: הגה: ואין חילוק בין אם מלוה לעני או (ה) **לעשיר** (הגהות מיימוני פ"ד מהל' מלוה ולוה) **והא דלוה עובר דוקא ברבית דאורייתא אבל ברבית דרבנן** (ו) **אינו עובר אלא משום** (ז) (א) **לפני עור וגו'** (ר"ן פ' זה בורר ובנ"י פא"נ וכ"כ

עיוני דעה

קס א (א) **לפני עוור.** הובא בפנים מחלוקת הפני משה (ח"ב סימן ק"ה) והמשנה למלך (פ"ד ה"ב), אם יש לאו דלפני עוור באופן שלולא הוא היה אחר מכשיל את חבירו, כגון שבא לוות ברבית דרבנן מחבירו, ולולא לווה זה היה אחר לווה במקומו ברבית דרבנן. ולד המומרא בזה הוא, שכיון שבהלוואה זו בכל מקרה יש אחד שמכשיל את המלווה, א"כ אין ללווה פטור מאיסור לפני עוור, במה שאחר היה לווה מהמלווה, והוא היה עובר על לפני עוור ומכשיל את המלווה. ומ"מ מבואר בפת"ש (סק"א) שאם השני לא היה עובר בלפני עוור, כגון שהוא אחד מהמתעסקים בהלוואה זו, ואילולי הוא היה גוי

איסור 'לפני עוור' בכמה אופנים שגם בלעדיו היה נעשה ההלוואה ברבית

דעה ערוכה

קצצו על רבית שאינו בוודאי שיבוא, כגון שקצצו שיתן הלווה למלווה פירות הכרם אם יהיו, לדעת המחבר הוי רבית קצוצה, ולדעת הרמ"א הוי רק אבק רבית[ב]. אבל אם הרבית תלוי ביד הלווה או המלווה, כגון שמשכן הלווה שדהו למלווה והתנה עמו שאם ימכור את השדה ימכרנו למלווה בזול, הרי זה צד אחד ברבית[בא], ולדעת הרבה פוסקים הוי רבית קצוצה[בב]. אם הלווה ברבית באיסור, יכול המלווה לתבוע את הקרן מיד קודם זמן הפרעון, שהלווה רק על דעת שיוכל להרוויח הרבית[בג]: (ג) **הלווה הנותנו.** ואע"ג שבשאר איסורי תורה, כגון נזקים וחבלות, אם מוחל הניזק אין איסור למזיק, כאן אסרה התורה גם ללווה, משום רגילות החטא[בד] וחומר העוון[בה]: (ד) **עוברים.** ואף שאר המתעסקים בהלוואה זו עוברים על לפני עוור וכנ"ל: (ה) **לעשיר.** ואע"ג דכתיב בפרשה, וכי ימוך אחיך וגו' אל תקח וגו'[בו]: (ו) **אינו עובר.** דהא דאסרה התורה איסור רבית ללווה הוא חידוש, וע"כ לא אסרוהו ברבית דרבנן[בז]. ולכן אם נשבע הלווה ליתן אבק רבית חייב ליתן, ואינו כנשבע לעבור על דרבנן בקום ועשה, אבל למלווה אסור לקבלו[בח]. ויש חולקים על הרמ"א שאף הלווה עובר[בט], ועל כן אפילו בנשבע אסור ליתנו. כמו"כ העדים אינם עוברים ברבית דרבנן, רק על לפני עוור[ל]: (ז) **לפני עוור וגו'.** שמכשיל את המלווה ברבית, וכן הערב והעדים הסופר והסרסור וכל המסייעים בהלוואה זו נראה שעוברים על לפני עוור. ונחלקו האחרונים באופן שמכשיל חבירו באיסור דרבנן, אם עובר על לפני עוור דאורייתא דלא גרע מהנותן לחבירו עצה שאינה הוגנת, או רק על לפני עוור מדרבנן[לא]. ומ"מ באופן שגם בלעדיהם היה נעשה ההלוואה אינם עוברים[לב]. ואפילו אם יודע הלווה שאם לא ילווה הוא, ילווה המלווה המעות לאחר ברבית, עובר הלווה על לפני עוור[לג], שמי שלווה בפועל ומכשיל את המלווה עובר[לד]. וי"א שאינו עובר

ציוני דעה

כ. לקמן סימן קס"ד ס"ד וסימן קע"ב ס"א. **כא.** תוס' (ס"ג. בד"ה צד אחד). **כב.** עיין לקמן סימן קע"ד ס"א, ועיי"ש. **כג.** יעויין ברעק"א (סימן קע"ב סק"ג, ויעויין עוד בדבריו בסימן קע"ג סק"ג) ובגליון מהרש"א (סימן קע"ב סק"ד). **כד.** טור. **כה.** שו"ע הרב (ס"א). **כו.** ביאור"ג (סק"א). **כז.** נמוק"י (ס"ח: בד"ה ואיסורא) בשם הרשב"א, ועיין בעיוני דעה לקמן בסי"א בד"ה אסור להקדים לו. **כח.** כל זה מבואר ברעק"א (סק"ב), ועיי"ש עוד. ויעויין הכרעת השו"ע לקמן בסימן רל"ד, בדין נשבע לעבור על איסור תורה. **כט.** ומשמע קצת שכן הוא גם דעת הרא"ש (סימן מ"ב), ורק בעיסקא סובר שאין איסור ללווה. **ל.** חוו"ד (סק"א). ויש לעיין בדין הערב אם עובר על איסור רבית ברבית דרבנן, או שאסור רק משום לפני עוור. **לא.** יעויין במנחת חינוך (מצווה רל"ב) ועוד אחרונים. **לב.** כ"מ מתוס' (שם). **לג.** משנה למלך (פ"ד ה"ב), וכן נקטו החוו"ד (סק"א) והפת"ש (סק"א). **לד.** משנה למלך (שם).

ל׳ ירושלמי י״ח): **ב כל הנותן ברבית** (ח) **נכסיו מתמוטטים וכאלו כפר** (ט) **ביציאת מצרים** (י) **ובאלוקי ישראל: ג** (יא) **התולה מעותיו לומר שהם של עובד כוכבים ומלוה אותם ברבית** (יב) **הקב״ה יפרע ממנו: ד אפילו אם הלוה**

דעה ערוכה

על לפני עוור, שבלעדיו היה ג״כ מלווה באיסור[לה], ועיין בעיוני דעה. ומ״מ אף היכא דליכא לפני עוור אסור להתעסק ברבית, ואפילו ברבית דרבנן[לו], שכיוון שכל אחד מישראל מצווה לאפרושי מאיסורא את ישראל חבירו, כ״ש שאסור לסייעו[לז]:

ב (ח) **נכסיו מתמוטטים.** כדכתיב ׳את כספו לא נתן בנשך וגו׳ עושה אלה לא ימוט׳ (תהלים ט״ו, ה׳), הא מי שנותן כספו בנשך ימוט, ושוב אינו עולה[לח]. ואפילו ברבית דרבנן נכסיו מתמוטטים[לט]: (ט) **ביציאת מצרים.** כדאיתא בתו״כ (בהר, ה׳) ׳אני ה״א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים׳ (שם כ״ה ל״ח), על תנאי כך הוצאתי אתכם מארץ מצרים שתקבלו עליכם מצוות רבית, שכל המודה במצוות רבית מודה ביציאת מצרים, וכל הכופר במצוות רבית כופר ביציאת מצרים[מ]: (י) **ובאלוקי ישראל.** ועוד, שאינו קם בתחיית המתים[מא]. ולא עוד אלא שמשימים משה רבינו חכם ותורתו אמת[מב], והיינו בלשון סגי נהור[מג], שאומרים אילו ידע משה הרווח שיש ללווים ברבית[מד], שמתעסקים עם המעות ומרוויחים, לא היה כותבו:

ג (יא) **התולה מעותיו.** שמלווה את מעותיו ברבית לישראל, ואומר שהמעות הם של נכרי[מה], פרטי היתר זה מבוארים לקמן בסימן קס״ח בסעיפים כ״ב-כ״ד. ויש מפרשים שהלווה שלח את ישראל ללוות מגוי עבורו ברבית והלווה לו מעצמו[מו], ופרטי היתר זה מבואר לקמן שם בסי״ז. ויש גורסים שתולה מעותיו ביד נכרי, והיינו שמפקיד מעותיו ביד גוי להלוותם לישראל ברבית[מז], ופרטי היתר זה מבואר לקמן שם בסעיף כ״א. ושאר פרטי דיני הלוואה עם ממוצע, כשאחד משלשתם הוא גוי מבוארים לקמן סימן קס״ח: (יב) **הקב״ה יפרע ממנו.** כדאיתא בגמרא (ס״א:), אמר הקב״ה: ׳אני הוא שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לטיפה שאינו של בכור, אני עתיד להפרע ממי שתולה מעותיו לומר שהם של גוי ומלווה אותם לישראל ברבית׳:

עיוני דעה

מתעסק במקומו בהלוואה זו, כיוון שהאיסור של רבית היה ממילא נעשה בלי לפני עוור, אינו עובר המתעסק אלפני עוור גם לדעת המשנה למלך, שסוב אינו דומה לתרי עברא דנהרא (מז״ל ו:), שסס בלעדיו לא היה נעשה סוס איסור והוא גורס לאיסור איבוא. וכן מבואר בתוס׳ (ע״ה: בד״ה ערב), וכן מוכח מדברי התוס׳ (מגיגה י״ג. ד״ה אין) לענין גוי בלימוד התורה. ומ״מ אף בכה״ג יש איסור להתעסק בהלוואה ברבית זו משום מסייע לעוברי עבירה וכנתבאר. **ופשוט** שאם בלעדיו היה ההלוואה נעשית בהיתר גמור, כיוון שהיה מלווה ברבית לעכו״ס, פשוט דגרע טפי, ועובר אלפני עוור גם לדעת הפני משה.

לה. פני משה הובא במשנה למלך (שם). לו. פת״ש (שם). לז. רא״ש (שבת פ״א סימן א׳) ועוד ראשונים (שם). ב לח. גמרא (ע״א.). לט. כ״מ בגמרא (ס״ט:) בעובדא דרב חמא לפירוש התוס׳ (שם ד״ה אוגר זוזי). וכ״מ בגמרא (ע:), ודו״ק שם שמשמע כן, אפילו התם שאיסור הרבית הוא רק גזירה שלא להלוות לעכו״ם, כדי שלא ילמדו ממעשיהם. מ. ביאוה״ג (סק״ג). מא. שועה״ר (ס״א). והוא עפ״י דברי התוס׳ (ע: בד״ה תשיך). מב. גמרא (ע״ה:). מג. רש״י (שם בד״ה משה). מד. ט״ז (סק״א). ועיין במקור מים חיים שפירש כפשוטו, דקאי על המלווה. ג מה. רש״י (ס״א: בד״ה תולה). מו. תוס׳ (שם בד״ה שתולה). מז. רשב״א (שם בד״ה יש).

נותן לו יותר מדעתו (ג) בשעת הפרעון שלא התנה עמו ואינו אומר (יג) שנותנו לו יותר בשביל רבית (יד) אסור. (ומיהו אם לא היו המעות בידו דרך הלואה רק

עיוני דעה

ד (ג) **בשעת הפרעון.** הנה מבואר בשו"ע הרב (ס"ז) שבשעת פרעון יש איסור בכל תוספת שנותן הלווה למלווה, אפילו אם הוא רגיל בכך ואין כוונתו לשם רבית, משום שנראה שהתוספת ניתן לשם רבית. **אמנם** יש נוס אופנים שאפילו בשעת פרעון אין איסור, כגון לקמן בסעיף י"ז שמותר לת"ח ליתן רבית אפילו בשעת פרעון, וכן לקמן בס"ח מבואר שיש היתר ליתן לבניו רבית אפילו בשעת פרעון אי לאו משום דאתי למיסרך, וכמבואר הטעם בש"ך שם (סקי"ג) שאין סהדי שאינו נותנ לשם רבית. ולכן פשוט לכאורה, שלווה שרוצה ליתן למלווה שלו מתנה בשביל איזה סיבה חוץ ממה שהלווהו, ומפרש לו הסיבה שנותנו לו, ובדרך מקרה יולא שנותנו לו בעת פרעון חובו, שאין בזה איסור אע"פ שנותנו בשעת פרעון, שאינו נראה כרבית, שהרי אין סהדי שאינו נותנו בשביל רבית. ויש לעיין באופן שהלווה נותן לו יותר בשעת הפרעון אלא שהוא באופן שגם בלי ההמתנה היה נותן יותר, כגון שצריך לפרוע סכום מסוים ומעגלו, באופן שאף לולא ההמתנה היה מעגל את הסכום מחמת אי נעימות לדרוש עודף או שאין למלווה עודף וכדומה, ומפרש הלווה שהסיבה שהוא מעגל את המוד הוא מחמת שאין למלווה עודף, אם מותר, שהרי באופן זה אינו נראה כרבית, שדומה ללווה שנותן בשעת הפרעון מתנה מחמת סיבה אחרת שאינה שייכת להלוואה ומפרש הסיבה שבודאי מותר, או שיש בזה איסור (אלא שיש להיזהר בזה, שהרבה פעמים האי נעימות וכדומה, נודע מחמת הטובה שעשה לו המלווה בהמתנת המעות, ואז הוי רבית גמור מדרבנן ולא רק מחמת השו"ע הרב הנ"ל). **עוד יש** לעיין באיסור תוספת בשעת הפרעון אפילו אם הוא רגיל בכך, אם הוא איסור רק ברבית ממון ממש, או גם רבית דברים או טובת הנאה

אופני הקולות בחומרת השו"ע הרב שלא יוסיף הלווה למלווה שום תוספת בשעת פרעון אפילו ברגיל

דעה ערוכה

ד (יג) **שנותנו לו יותר בשביל רבית.** אלא שאינו אומר לו כלום[מח], אסור. ואם מפרש הלווה סיבה אחרת שבעבורו נותן לו את התוספת, עיין בעיוני דעה: (יד) **אסור.** ואפילו אם התוספת הוא דבר מועט, שחז"ל אסרו ליתן רבית אפילו אם לא קצצו עליו[מט]. ואפילו אם אינו מתכון לשם רבית ורגיל ליתן למלווה שלו מתנות, ג"כ אסור, שבשעת פרעון נראה כל תוספת שניתן בשביל ההלוואה[נ]. ואם עבר ופרע יותר, י"א שאין המלווה צריך להחזיר את הרבית, אפילו לצאת ידי שמים[נא]. ומ"מ אם פורע הלווה יותר בהבלעה עם שאר המעות[נב], מותר שכיוון שלא ניכר הרבית לא גזרו חכמים[נג], ודעת הש"ך שאפילו בהבלעה אסור ליתן יותר[נד]. אמנם אם מסתפק הלווה כמה לווה, מותר לו להחזיר עד שיצא הספק מליבו[נה]:

ציוני דעה

ד **מח.** ב"ח (אות ג', קונטרס אחרון) וש"ך (סק"ד), ודלא כפרישה (סק"ו). **מט.** שו"ע הרב (ס"ז). **נ.** שו"ע הרב (שם). **נא.** כן מבואר בתפארת למשה, בחוו"ד (סק"ב) ובשער דעה (סק"א). והיינו אפילו אם נתן את הרבית בשביל ההלוואה, שהשוו רבית בשעת פרעון לרבית מאוחרת, המבואר לקמן קס"א ס"ב ברמ"א שאפילו לצאת ידי שמים אי"צ להחזיר, (אמנם לכאורה משמע שרבית בשעת פרעון חמור יותר ואפילו ברגיל אסור, ואפשר שחמור דווקא לעניין לכתחילה שבשעת נתינתו הוי כמפרש, ויש לעיין לדינא). וכ"ש אם היה רגיל ליתן מתנות למלווה שהוא איסור קל שחידשו השו"ע הרב, שאי"צ להחזיר. **נב.** ב"ח (שם), ועיין בט"ז (סק"ב) שכתב כעין גדר זה. **נג.** כן הוא פשטות הפוסקים בדברי הטושו"ע בחו"מ סימן רל"ב, ועיי"ש באילו אופנים לא אמרינן שהתוספת ניתן בטעות וצריך להחזירו מדין גזל. **נד.** שהרי הכריע שהרמב"ם (פ"ד ה"י) מקיל רק בהבלעה, והרא"ש (סימן ס"ז) אוסר אפילו בכה"ג, וכוותיה פוסק הטור, ונראה שכן פסק המחבר. ועיי"ש שישב דברי המחבר בחו"מ שם באופן אחר. **נה.** ראב"ד (תמים דעים סימן ס').

תוכן מפתחות

א

אב

אבק רבית

אגב קרקע

אג"ח

אדם חשוב

אחריות טעות סופר

אין שליח לדבר עבירה

אלמנה

אמירה לעכו"ם

אסמכתא

אפוטרופוס

ארנונה

אתרוג

ב

ביטוח לאומי

ביטוחים

ביטול מקח

בית דין

בכור

בנק

בן המומרת

בר מצרא

בתר מעיקרא

ג

גוי - הלוואה ברבית עמו

גוי - הלוואה ברבית עם ממוצע

כללים

גוי מלווה

גוי שהלווה לישראל והכניס הלווה ישראל אחר תחתיו

ישראל ששלח ישראל ללוות עבורו מגוי

גוי ששלח ישראל להלוות לישראל

גוי ממוצע

ישראל שהלווה לגוי והכניס הלווה ישראל אחר תחתיו

גוי שהלווה לישראל והכניס המלווה ישראל אחר תחתיו

ישראל ששלח גוי ללוות עבורו מישראל

ישראל ששלח גוי להלוות לישראל

גוי שלווה מישראל על משכונות של ישראל

גוי לווה

ישראל שהלווה לישראל והכניס הלווה גוי תחתיו

ישראל שהלווה לגוי והכניס המלווה ישראל אחר תחתיו

גוי ששלח ישראל ללוות עבורו מישראל

ישראל ששלח ישראל להלוות לגוי

גוי - דין ערב בהלוואה ברבית בין גוי לישראל

כללים

גוי מלווה

גוי לווה

גוי - כללי

גמ"ח

גנב וגזלן

גר

גוי מלווה שהתגייר

גוי לווה שהתגייר

גר תושב

ד

דבר מסוים

דינא דמלכותא

ה

הונאה

הוצאות והפסדים

החלפת מלאכות

היתר עיסקא

הלוואה בנקאית

הלוואה לטובת המלווה

הלוואת סאה בסאה

כללי

היתר 'עשאו דמים'

היתר 'דבר מועט'

היתר 'יש לו'

היתר 'יצא השער'

היתר 'אריס'

הלוואת ב' מינים

הלוויני ואלווך

הנחה

הערמת רבית

הרווחת הזמן

השאלה

השבת הרבית

רבית קצוצה

רבית דרבנן

ז

זכיה

זקיפה במלווה

ח

חברה בע"מ

חוב של מכר

חוזה

חילוניים

חצר דלא קיימא לאגרא

חצר דקיימא לאגרא

חרש

ט

טובת הנאה

טוען ונטען
לווה שבא להוציא רבית מהמלווה
מלווה שבא להוציא קרן מהלווה לאחר שקיבל רבית
מלווה שבא להוציא קרן ורבית מהלווה

טירחא

טרשא

י

יצא השער

יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה

יש לו

יתומים

כ

כותיים

כיבוד אב

כרטיס אשראי

כרטיס הגרלה

ל

לא שביק היתרא ועביד איסורא

לווה

לפני עוור

מ

מבטל כיסו של חבירו

מחילה בטעות

מחילת הרבית

מטבע
הלוואת מטבעות
פרעון חוב מטבע שנפסל

מט"ח

מיגו

מי שפרע

מכירה

מכירה בהקדמת המעות

מכירה ביוקר בהמתנת המעות
כללי
האופנים המותרים והתנאים בהם כשהמכירה אינה מסתיימת מיד

מכירה בתשלומים

מכירת הלוואות
המלווה מוכר את החוב
הלווה מכניס אחר תחתיו

מלאכה

מניות

מסור

מסייע

מסים

מעשר כספים

מצווה

מקח החוזר

מקח שנעשה באיסור

מראית עין

משומד

משכון

משכנתא - כללי

משכנתא - אופני המשכנתא ודיניהם
כללי
משכנתא דסורא
משכנתא באתרא דמסלקי
משכנתא באתרא דלא מסלקי

משכנתא - השכרת המשכנתא
השכרת המשכנתא לאחר
השכרת המשכנתא ללווה
השכרת המשכנתא ללווה ע"י אחר

מתנה

מתנה שומר חנם להיות כשואל

נ

נאמנות

נדוניא

נדרים

נוער נושר

נכסי מלוג

נכש ואנכש

ס

סופר

ספיקות

ע

עבד כנעני

עבדים

עד אחד

עדים

עיסקא
יסודות עיסקא של מחצה מלווה
שכר טירחא למקבל
דיני חו"מ בעיסקא
עיסקא שכל האחריות על המקבל
עיסקא שכל האחריות על הנותן
עיסקא המחולקת בזמן

ערב

עשיר

פ

פועל

פטומי מילי

פיקוח נפש

פנסיה

פסיקה על הפירות
כללי
היתר 'יצא השער'
היתר 'יש לו'
היתרים נוספים

פסיקה כשער הגבוה

פסיקה על דבר מסוים

פסיקה על המלווה

פסיקה בהוזלה
כללי
היתר 'יש לו'
היתרים נוספים
כשהפסיקה אינה מסתיימת מיד

פקדון

צ

צאן ברזל

צד אחד ברבית

צמוד למדד

ק

קבלן

קהל

קניינים

קנס

קראים

קרוב לשכר ולהפסד

קרוב לשכר ורחוק מהפסד

קרקע

ר

רבית

רבית בפרהסיא

רבית בשעת פרעון

רבית דברים

רבית דפריעת חוב

רבית מוקדמת ומאוחרת

רבית ע"מ להחזיר

רבית קצוצה

רבית שאינו מלווה למלווה
אחר נותן הרבית למלווה
הלווה נותן שכר לאחר
הלווה נותן לאחר בציווי המלווה
הלווה מקבל רבית
רבית ע"י שליח

רבית שלא מדעת הלווה

רגיל

ש

שבועה

שוחד

שוטה

שולח יד בפקדון של חבירו

שושבינות

שותפים

שטר
כללי
שטר שיש בו רבית

שיק

שכירות
כללים
שכירות מעות וכלים שאין בהם פחת
שכירות כלים להוצאה
שכירות באחריות השוכר
שכירות ביוקר בשביל המתנת המעות
שכירות בזול בשביל הקדמת המעות
כללי

שליחות

שמיטת כספים

ת

תולה מעותיו בגוי

תינוק שנשבה

תלמידי חכמים

תקנות השוק

תרומות ומעשרות

תשובה

מפתחות

הוראות לשימוש במפתחות

כתב כזה – **א**׳, מורה על הסימן והסעיף בשולחן ערוך, או על מבוא הקדמה והשלמה בדעה ערוכה.
כתב כזה – א׳, מורה על ציון לסעיף קטן בדעה ערוכה.
כתב כזה – א׳, מורה על ציון להערה בציוני דעה.
כתב כזה – **א**׳, מורה על ציון לסעיף קטן בעיוני דעה.
לדוגמא, במקום שמצויין כדלהלן: **קנ"ט ג׳, י"ג, מ"ו, ד׳**
הכוונה לסימן קנ"ט סעיף ג׳, דעה ערוכה סקי"ג, ציוני דעה הערה מ"ו, עיוני דעה סק"ו.

אב

שאסור לאב להלוות לבניו ברבית .. **ק"ס ח׳, ל"א**
שאסור לאב ללוות מבניו ברבית .... **ק"ס ח׳, ל"ב**
צדדי הקולא וטעם האיסור בהנ"ל ..... **ק"ס ח׳, ל"א ל"ב**
דין רבית דרבנן מהאב לבנו ..... **ק"ס ח׳, ל"ג**
אב שהלווה באבק רבית ומת, אם מותר ליתומים לקבל את הרבית ..... **ק"ס י"ח, פ"ח**
אב שהלווה ברבית קצוצה וקיבל הרבית, אם מנכים ליורשים סכום זה מהקרן ..... **ק"ס י"ח, כ"ג**
שאין יורשי המלווה מחויבים בהשבת הרבית שקיבל אביהם ..... **קס"א ו׳, כ"ה**
אם המלווה מחויב בהשבת הרבית ליורשי הלווה ..... **קס"א ו׳, כ"ד**
בעל חוב שמת אין גובים את החוב מהמטלטלים שהוריש, ובזמנינו גובים מהם ..... **קע"ב ג׳, מ"ב**
מקבל עיסקא שמת, גובה הנותן מהיורשים בלי שבועה ..... **קע"ז ל"א, קי"ח**
בהנ"ל, שגובה אפילו מיתומים קטנים אם קיבלו עדות בחיי האב ..... **קע"ז ל"א, קי"ח**

עיין עוד ערך **'כיבוד אב'** וערך **'רבית שאינו מלווה למלווה'**, הלווה נותן שכר לאחר'

אבק רבית

מה נחשב אבק רבית ..... **קס"א ב׳, י"א**
שכל רבית בחוב של מכר או שכירות, הוי אבק רבית ..... **קס"א א׳, ט׳. קע"ג א׳, ב׳**
שכל רבית שלא קצצו עליה בשעת ההלוואה או הרווחת הזמן הוי אבק רבית .. **קס"ו ב׳, י"ד, ל"ה**
שאסור לשלם אבק רבית אפילו אם הוא כתוב בשטר ..... **קס"א ב׳, י"ב**
אם גם הנותן מעותיו באבק רבית נכסיו מתמוטטים ..... **ק"ס ב׳, ח׳, ל"ט**
שמותר לשלם ספק אבק רבית, אבל א"א לחייב את הלווה ..... **קס"א א׳, י׳**
אם נשבע לשלם ספק אבק רבית חייב לשלם ..... **קס"א א׳, י׳**

עיין עוד ערך **'אלמנה'** וערך **'הרווחת זמן'** וערך **'השבת הרבית'** וערך **'חוב של מכר'** וערך **'חרש'** וערך **'יתומים'** וערך **'מצווה'** וערך **'רבית קצוצה'** וערך **'שוטה'**

אג"ח

שאסור לקנות אג"ח מהחברה או ממתווכיה ..... **קע"ג ד׳, כ׳**
שיש מקילים לקנות אג"ח ממשלתיות, מטעם שאים בעלות על כספי הממשלה .... **קע"ג ד׳, כ׳**
מחלוקת האחרונים אם מותר לקנות אג"ח של חברה בע"מ ..... **קע"ג ד׳, כ׳**

אחריות טעות סופר

שאחריות טעות סופר דאנן סהדי דלא שדי איניש זוזי בכדי ..... **קע"ב ו׳, נ"ד**
מחלוקת הראשונים אם אמרינן אחריות טעות סופר גם על השבח ..... **קע"ב ו׳**, קל"ג
מחלוקת הפוסקים אם אחריות טעות סופר, על מה שהוצרך המלווה לשלם על משכנתא שלא היה של הלווה ..... **קע"ב ו׳, נ"ד**

אין שליח לדבר עבירה

ביאור הטעם של דברי הרב ודברי התלמיד
..... **ק"ס ט"ז, י"ח**
שבאיסור דרבנן, אפשר שיש שליחות לדבר עבירה
..... **ק"ס ט"ז, ע"ג. קס"א ב', י"ב**
מחלוקת הפוסקים כשאנס המשלח את השליח, אם יש שליחות לדבר עבירה ..... **ק"ס ט"ז**, רמ"ג
שכאשר השליח הוא גוי, אין חיסרון מטעם שאין שליח לדבר עבירה ..... **ק"ס ט"ז, ע"ג**
שיש אומרים שהשליחות לדבר עבירה חלה, רק שאין עונשים על המלווה ..... **ק"ס ט"ז**, רמ"ד
אם זיכה את הרבית למלווה, לא נקנה לו עדיין, כיוון שאין שליח לדבר עבירה ..... **קס"א ב', י"ב**
עיין עוד ערך **'רבית שאינו מלווה למלווה'**

אלמנה

שאסור להלוות מעותיה ברבית דרבנן
..... **ק"ס י"ח, פ"ג**

אמירה לעכו"ם

שאסור בכל האיסורים ..... **קס"ח ז', ל"ב**
הטעם שאין איסור זה, בלווה ישראל ששלח שליח גוי ללוות עבורו ברבית מישראל .. **קס"ח ז', ל"ב**

אסמכתא

השכין שדה ואמר 'אם לא אפרע לך תוך ג' שנים הרי היא שלך', אינו קונה ..... **קס"ד ד', י"א**
בהנ"ל, אם גם בשדה ששווה כשיעור ההלוואה הוי אסמכתא ..... **קס"ד ד', ל**
שאין חיוב הקנס חל, דהוי אסמכתא
..... **קע"ז י"ד, י"ל**
באיזה אופן חל החיוב שלא יהיה כאסמכתא
..... **קע"ז י"ד, י"ח. י"ח, ע"ב**

אפוטרופוס

הטעם שאם הלווה מעות היתומים ברבית קצוצה, פטור מהשבתה ..... **ק"ס כ', ק'**
אם הרבית עדיין ביד האפוטרופוס
..... **ק"ס כ', צ"ח, ש"ה**
אם יש היתר לאפוטרופוס ללוות ברבית על שם עצמו ..... **קס"ח י"ז, ק"ט ק"י**
שאין איסור מראית עין באפוטרופוס של גוי, שמלווה מעות הגוי לישראל .... **קס"ח כ"ד, קנ"ה**
שהאפוטרופוס נאמן על אופן הפרעון, ואם יש ללווה מיגו נאמן הלווה ..... **ק"ס כ', ק"ג**
עיין עוד ערך **'טוען ונטען'**

ארנונה

שמותר ללווה לשלם מיסי ארנונה וכדומה, המוטלים על גוף הקרקע שמשכן למלווה
..... **קע"ב ו', נ"א**
היתר לשלם מעות לאחר, שיפטור אותו מחיוב הארנונה ..... **קע"ג ד', ל"ד**
שמותר לשלם תשלומי ארנונה ומסים מראש, ולקבל הנחה ..... **קע"ג ז', נ'**
אם יש היתר בקנסות על איחור תשלומי ארנונה
..... **קע"ז ט"ז, ס"ח**

אתרוג

אם יכול לצאת מצוות ד' מינים באתרוג שקיבל ברבית ..... **קס"א ח', ל"ט**

ביטוח לאומי

אם יש היתר בקנסות על איחור בתשלומים של ביטוח לאומי ..... **קע"ז ט"ז, ס"ח**

ביטוחים

שמותר לשלם עשרים דינרים לחבירו, שיבטח לו מאה דינרים שיש לו בספינה
..... **קע"ג י"ט, ק"י קי"א**
מכאן יש ללמוד את ההיתר, שאין איסור רבית בביטוחים למיניהם ..... **קע"ג י"ט, קי"א**
ב' מהלכים בהגדרת ההיתר בביטוחים
..... **קע"ג י"ט, כ"ה**
שאין איסור לחברת ביטוח משום צאן ברזל, והטעם בזה ..... **קע"ז א', ג'**
מחלוקת הפוסקים אם מותר להלוות ברבית, כשהמלווה מבטח את המעות
..... **קע"ג י"ח, ק"ה. קע"ו א', ח'. קע"ז ו', מ'**
מחלוקת הפוסקים אם מותר ליתן מעות להרוויח בו, כשהנותן מבטח את העסק
..... **קע"ג י"ח, ק"ה. קע"ז ו', מ'**
הטעם שאין היתר בהנ"ל כמו בכל ביטוח
..... **קע"ג י"ח, ק"ה**
שמותר ליתן חפצים ששווים עשרים דינרים, ויפרע לו בשובה כ"ד דינרים ..... **קע"ג י"ח, ק"ה, רכ"ב**

ביטול מקח

מכר שטר חוב ונמצא פרוע, מחזיר ללוקח את דמי המכר בלבד ..... **קע"ג ד', כ"ד**
הדין אם מכר שטר חוב וטרפו בעל חובו של המוכר ..... **קע"ג ד', כ"ה**
לקח יין והחמיץ, עד איזה זמן הוי ביטול מקח
..... **קע"ג י"ג, ע"ו**

מכר קרקע ע"מ לעלות לא"י ולא הצליח לעלות, בטל המקח אפילו בלי תנאי ..... **קע"ד ז', כ"ו**
שבכל תנאי שמבטל המכר למפרע, יש איסור רבית במה שאכל הלוקח את הפירות ..... **קע"ד ז', כ"ו**
בהנ"ל, שנחלקו הפוסקים אם הוי רבית קצוצה או אבק רבית ..... **קע"ד ז', כ"ז**
שיש איסור אכילת הפירות בכל פגם במוצר שמבטל את המכר למפרע ..... **קע"ד ז', כ"ז**
היתר בהנ"ל, כאשר השימוש הוא חלק מהשירות, ולא עבור ההמתנה ..... **קע"ד ז', כ"ז**
בהנ"ל, שאם ידע המוכר מהפגם בשעת המכירה, אין איסור רבית בשימוש במוצר .... **קע"ד ז', כ"ז**
שהלוקח אינו צריך לחשוש לשום סיבה של ביטול מקח, עד שיוולד לו ספק בזה ..... **קע"ד ז', כ"ז**
בהנ"ל, שמשנולד הספק יתנו את הפירות לשליש, עד שיתברר אם בטל המקח ..... **קע"ד ז', כ"ח**
אם יש איסור רבית בחוק החזרת מוצרים, שהלוקח נהנה מהמוצר עד ביטול המקח ..... **קע"ד ז', מ'**
שהנותן מתנה לחבירו ובטל המתנה מכל סיבה שהוא, אין איסור רבית בזה ..... **קע"ד ז', כ"ז**

בית דין

הטעם שצריך להלוות מעות היתומים באבק רבית, בבית דין דווקא ..... **ק"ס י"ח, פ"ו, כ"ח**
שכל שלא טעו בדבר משנה, מה שעשו עשוי ..... **קס"א ד', י"ח**
אם הוציאו אבק רבית שלא כדין מהלווה, אם חייב המלווה להחזיר כדין גזל ..... **קס"א ד', י"ח**
עיין עוד ערך **'משכנתא - כללי'**

בכור

מלווה שמת והשאיר משכנתא, באיזה אופן נוטל בה הבכור פי שניים ..... **קע"ב ג', מ"ב**

בנק

שיש איסור במה שמצוי בבנקים של גויים, שמוכרים חובות של ישראלים לישראל ..... **קס"ח י', נ'**
בהנ"ל, צדדי קולא בזה מדיני ספיקות ..... **קס"ח י', קכ"ט**
שהיתר עיסקא של הבנק, אינו עיקר 'היתר עיסקא כללי' ..... **קיצור הית"ע אות ה'**
שנהגו לסמוך על היתר עיסקא שיש בבנקים, רק שצריך שיהיה מפורסם ..... **קיצור הית"ע אות ה'**
בהנ"ל, שאם יוכל, עדיף שיחתום בנפרד בבנק על ההיתר עיסקא ..... **קיצור הית"ע אות ה'**
עיין עוד ערך **'הלוואה בנקאית'**

בן המומרת

אם מותר להלוות לו ברבית ..... **קנ"ט ג', כ"א**

בר מצרא

שהמלווה קודם לקנות את המשכנתא לשאר בני אדם ..... **קע"ב ג', מ"ב**
שמטעם זה מותר למלווה להתנות עם הלווה, שאם ירצה למכרה ימכרנו לו בשוויה .... **קע"ב ד', מ"ו**

בתר מעיקרא

מחלוקת הראשונים אם להלכה אזלינן בתר מעיקרא ..... **ק"ס כ"א**, שכ"ד, כ"ו
הכרעת הפוסקים דאזלינן בתר מעיקרא ..... **ק"ס כ"א**, ק"ו, כ"ו
שבהלוואת פירות ממש, אזלינן לכו"ע בתר מעיקרא ..... **ק"ס כ"א**, כ"ו
ישוב סוגיא זו לשיטת המהרשד"ם, שהלווה מעות והוזלו צריך להשלים השוויות ..... **ק"ס כ"א**, כ"ח

גוי - הלוואה ברבית עם גוי

מקור ההיתר להלוות לגוי ברבית ... **קנ"ט א'**, א', ח'
אם יש מצווה להלוות לגוי ברבית ..... **קנ"ט א'**, א', ד'
שחכמים אסרו להלוות לגוי ברבית, וביאור טעמם ..... **קנ"ט א'**, ב'
שהתירו חכמים להלוות לגוי ברבית בכמה אופנים וטעם היתרם ..... **קנ"ט א'**, ג' ד'
הטעם שלא אסרו חז"ל להלוות להם ברבית דרבנן ..... **קנ"ט א'**, ה', ט"ז
טעם ההיתר בזמנינו ..... **קנ"ט א'**, ו'
אם יש היתר בזמנינו אנו, להלוות לגוי ברבית ..... **קנ"ט א'**, כ'
שמותר ללוות מהגוי ברבית ..... **קנ"ט א'**, ב'

גוי - הלוואה ברבית עם ממוצע כללים

שישנם ה' אופנים של הלוואה שמורכב ממלווה, לווה וממוצע ..... **קס"ח מבוא**
הכללים והיסודות בה' האופנים הנ"ל ..... **קס"ח מבוא**
סדר נושאי הסעיפים בסימן קס"ח קס"ט ..... **קס"ח הקדמה**
שבכל הציורים בסימן זה, אם יהיה ע"י ישראל אחד ושני גויים מותר ..... **קס"ח מבוא**
טעם החילוק שמלווה יכול להכניס מלווה אחר תחתיו, והלווה אינו יכול להכניס לווה אחר תחתיו ..... **קס"ח מבוא**, א'

טעם החילוק ששליח המלווה אי"צ דיני שליחות, שליח הלווה צריך דיני שליחות . **קס"ח מבוא**, ד׳
אם האיסורים המבוארים בסימן קס"ח קס"ט הם רק בחוב של הלוואה ובקציצה ..... **קס"ח א׳**, ו׳

גוי מלווה

גוי שהלווה לישראל
והכניס הלווה ישראל אחר תחתיו

גוי שהלווה ברבית לישראל והכניס הלווה ישראל תחתיו, אסור מדאורייתא ..... **קס"ח א׳**, ד׳
שאסור אפילו באופן שנעשה בהסכמת הגוי או בציוויו ..... **קס"ח א׳**, א׳
שאפילו אם התנו שיתן הלווה השני את המעות ישירות לגוי אסור ..... **קס"ח א׳**, ב׳
שאפילו אם נתן השני משכון או שטר אינו מועיל להתיר ..... **קס"ח א׳**, ג׳
שאם פטר הגוי את הלווה הראשון אסור רק מדרבנן, ויש שהתירו בזה ..... **קס"ח א׳**, ז׳
בהנ"ל, אם הישראל הראשון נפטר מחיובו לגוי רק כשאמר לו בפירוש והפטר ..... **קס"ח א׳**, ג׳
בהנ"ל, האם חל חיוב מדיני חו"מ בין הלווה השני לגוי ..... **קס"ח א׳**, ג׳
אם התנה הגוי רק אם הלווה השני, וציווה הגוי לראשון שיתן את המעות לשני, מותר
..... **קס"ח א׳**, ז׳
שאם הגוי קיבל המעות מהלווה הראשון והעבירו לשני, מותר ..... **קס"ח ב׳**, ח׳
בהנ"ל, שמותר אפילו אם יתן השני את הפרעון לראשון, והוא יתנם לגוי ..... **קס"ח ב׳**, ט׳
ביאור ההיתר, אם אמר הגוי הניחם ע"ג קרקע והפטר ולקחם הלווה השני ..... **קס"ח ג׳**, י"א
שיטת המקילים שאפילו אם לא אמר הגוי והפטר, מותר, וביאור טעמם ..... **קס"ח ג׳**, י׳
ביאור ההיתר אם אמר הגוי לראשון שיתנם לשני בפקדון, ואח"כ ילווה המעות ..... **קס"ח ג׳**, י"ג
מחלוקת הפוסקים כשפטר הגוי את הראשון קודם שהעביר את המעות לשני ..... **קס"ח ג׳**, ט"ז
שאם התנה השני על הרבית עם הגוי שלא בפני הראשון, מותר ..... **קס"ח ג׳**, ט"ז
ישראל שלווה ברבית מגוי על המשכון, ומכר הלווה את המשכון לישראל אחר, מותר ללוקח לפדות את המשכון אפילו עם הרבית שעלה אחר המכירה ..... **קס"ח י"א**, ס"ג
בהנ"ל, טעם ההיתר, הטעם שאין בזה איסור משום חומר רבית ..... **קס"ח י"א**, ס"ג

ישראל ששלח ישראל ללוות עבורו מגוי

ישראל ששלח שליח ללוות עבורו מגוי ברבית, ושלח עמו משכון טוב, מותר ..... **קס"ח י"ז**, ק"ג
אם אין המשכון טוב, צריך השליח להתנות עם הגוי שיסמוך רק על המשכון ..... **קס"ח י"ז**, ק"ג
הטעם שאין בזה איסור שנראה כהלוואה מישראל לישראל, ואיסור מראית עין ..... **קס"ח י"ז**, ק"ד
שאם לווה בשמו של הגוי מותר אפילו אם לא נתן הגוי משכון, והטעם בזה ... **קס"ח י"ז**, ק"ו, רס"א
שאם יש אחריות על השליח כערב קבלן, אסור
..... **קס"ח י"ז**, ק"ז
שה"ה בהנ"ל, בישראל שלווה מחבירו, ושלחו ללוות מהגוי ברבית לפרעון החוב
..... **קס"ח כ"ו**, קס"ז קס"ח
ביאור ההיתר לנאמני הקהל ואפוטרופוס, ללוות עבור היתומים וקהל ..... **קס"ח י"ז**, ק"ט
בהנ"ל, שאין לסמוך על היתר זה . **קס"ח י"ז**, ק"י
בהנ"ל, היתר אם חיוב הקהל לפרוע לנאמנים, הוא כפי עושרם של בני הקהל בשעת הפרעון
..... **קס"ח י"ז**, ק"י
בהנ"ל, אם לוו על סמך תרומת נדיבים מותר, שאין חיוב על הנדיבים כלל ..... **קס"ח י"ז**, ק"י
בהנ"ל, ההיתר בקהל שמינו נאמנים לבנות להם בתים, והוצרכו לשלם רבית לגוי .. **קס"ח י"ז**, ק"י
דין ישראל שבא ללוות מגוי, והביא לגוי משכון של ישראל אחר ..... **קס"ח י"ז**, ט"ו

גוי ששלח ישראל להלוות לישראל

פיקדון של גוי ביד הישראל, אסור להלוותם ברבית לישראל אם אחריות המעות על הישראל גם לאחר שילוום ..... **קס"ח כ"ב**, קמ"ו קמ"ז
אם המעות באחריות הישראל רק עד ההוצאה, מותר להלוותם ברבית לישראל, אפילו אם הנפקד נעשה ערב רגיל ..... **קס"ח כ"ב**, קמ"ח
שמותר אע"פ שאין שליחות לגוי, שאי"צ לזה דיני שליחות ..... **קס"ח כ"ב**, קמ"ח
שמותר גם אם מקבל הישראל חלק מהרבית שנותן הגוי, ויש מי שאוסר ..... **קס"ח כ"ג**, קנ"א
גם אם האחריות על הגוי, אסור משום מראית עין, ויש מתירים כיוון שמלווה באקראי
..... **קס"ח כ"ב**, קמ"ט
שיש איסור מראית עין אפילו אם אומר הישראל שהמעות של הגוי ובאחריותו, ויש מתירים בזה
..... **קס"ח כ"ג**, קנ"ג
אם מפורסם לרבים שאומנות הישראל בכך, מותר
..... **קס"ח כ"ג**, קנ"ד